

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

van een voormalig hotel aan de **SINT ANTONIEWEG 20 te EPE**
i.o.v. **VAN NOREL HOLDING BV. te EPE**

Inhoud

Voorwoord	II
Samenvatting	III
Waardenstelling en adviezen	VI
Contextuele waardenstelling	VI
Interne waardestelling	VII
1. Geschiedenis	1
1.1 Landschap	1
1.2 Bewoning	1
1.3 Ontstaan en ontwikkeling	2
1.3 Land- en waterwegen	2
2. Beschrijving	9
2.1 Ligging en massa opbouw	9
2.2 Gevels	9
2.2.1 Oostelijke gevel	10
2.2.2 Zuidelijke gevel	10
2.2.3 Westelijke gevel	11
2.2.4 Noordelijke gevel	11
2.3 Binnenruimte	12
2.3.1 Kelder	12
2.3.2 Begane grond	13
2.3.3 Eerste verdieping	19
2.3.4 Zolder	21
3. Architect Joh. Dalmolen	23
4. Literatuurlijst	24
Boeken	24
Internet	24
Archieven	24
5. BIJLAGEN	25
BIJLAGE I: MONUMENTOMSCHRIJVING GEMEENTE EPE	
BIJLAGE II: PLATTEGRONDTEKENINGEN BESTAANDE TOESTAND	
BIJLAGE III: BOUWAANVRAAGTEKENINGEN 1940/98	
BIJLAGE IV: BOUWAANVRAAGTEKENING 1941/158	
Colofon	25

Voorwoord

In deze rapportage wordt het onderzoek behandeld dat is uitgevoerd aan het voormalige hotel "In 't Waeghuys" met het adres Sint Antonieweg 20 te Epe. Dit pand staat aan het zuidelijke uiteinde van deze straat nabij de aansluiting met de Stationsstraat. Van Norel Holding BV uit Epe heeft dit pand al jaren in eigendom en wil stappen ondernemen om dit leegstaande gebouw te herbestemmen. Omdat het pand een gemeentelijk monument is heeft de Monumentencommissie van de gemeente Epe een bouwhistorische verkenning gevraagd. Van Norel BV heeft Adviesbureau Ormel Cultuurhistorie & Bouwtechniek gevraagd dit rapport aan te leveren.

Op 28 september 2018 heeft Willem Ormel het pand bezocht en opname gedaan. Voor het bezoek en de opname is met de opdrachtgever een afspraak gemaakt. De vloeren van alle verdiepingen waren normaal toegankelijk.

Naast de opname op locatie is archief- en literatuuronderzoek uitgevoerd. Over het pand is weinig geschreven; alleen een redengevende omschrijving. Op 19 oktober jl. is het Streekarchief Epe-Hatterde bezocht, waar gegevens over de bouw en verbouwingen zijn ingezien. Hier is getracht de verdere achtergronden over de geschiedenis en ontwikkeling van Epe te doorgronden. Verder zijn vooral openbare publicaties en beeldbanken geraadpleegd via de diverse websites.

Tijdens het onderzoek is door vele mensen hulp geboden. Speciaal wil ik de medewerkers van het Streekarchief danken voor hun inspanningen en de begeleiding tijdens het onderzoek. Ook wil ik de eigenaar van het onderzocht pand danken voor zijn gastvrije ontvangst tijdens het onderzoek.

Apeldoorn, 29 mei 2019

Ing. J.W. Ormel, Bouwhistoricus BNB

Samenvatting

Het onderzochte object ligt op een rechthoekig perceel tussen de Sint Antonieweg en de Ds. Prinsweg aan de oostelijke zijde van de dorpskern van Epe. De Sint Antonieweg verbindt de Stationsstraat-Oenerweg met de Hoofdstraat.

Het onderzochte object is in 1941 gebouwd als hotel met de naam "In 't Waeghuys". De naam verwijst naar de varkenswaag die tegenover het hotel op het emplacement van station Epe stond aan de lijn Apeldoorn-Zwolle. Dit hotel vervangt het in 1940 door J.J. Gude aangekochte en daarna afgebroken hotel – pension "Veluwe".

Afb. 1: Hotel "Veluwe" in 1905, op de voorgrond de Sint Antonieweg. (bron: www.lohuizerbrink.nl)

Het hotel is ontworpen door Joh. Dalmolen een uit Groningen afkomstige aannemer die ook als architect optrad. Op de eerste ontwerp-tekening daterend uit 1940 is het huidige gebouw met aanbouw aangegeven zonder kelder. In het vroege voorjaar van 1941 wordt een nieuw ontwerp voor geleverd voor de aanbouw met de kelder. Beide ontwerpen zijn aangetroffen in het bouwvergunningenarchief van de gemeente Epe, zie bijlage III en IV.

Het hotel blijkt geheel naar het ontwerp van Joh. Dalmolen te zijn gerealiseerd. Het tegeltableau in de schouw van de entreehal geeft het bouwjaar 1941 aan. Het blokvormige gebouw van twee bouwlagen met een zolder onder een afgeknot schilddak is aan de westelijke zijde voorzien van een één-laagse aanbouw, waaronder zich een kelder bevindt. Het platte dak van deze aanbouw is langs de noordelijke en de zuidelijke rand voorzien van lage zadeldaken met een eindschild.

Afb. 2: Voorgevel van het hotel "In 't Waeghuys". Links de uitsnede van de bouwaanvraagtekening uit 1940 en rechts op een ansichtkaart uit 1941.

Het naar het ontwerp uitgevoerde gebouw geheel is in de stijl van de Hollandse Renaissance met trapgevels en kruisvensters met halve luiken opgezet. Deze herkenbare bouwstijl van het hotel is ook in het interieur zichtbaar. Samengestelde balklagen als plafonds en hoge lambriseringen en vloerafwerkingen met afwisselend rode en blauwe vloertegels in dambordpatroon zijn enkele kenmerkende afwerkingen. Ook de toegepaste glas in loodramen en de in 17^e-eeuwse vormen gesneden stookplaats met schouw dragen bij aan die 17^e-eeuwse indruk. Materiaal schaarste en Vaderlandsliefde zijn herkenbare aspecten in het gebouw. Goede bouwmaterialen, met name hout werden schaars tijdens de Duitse bezetting. De hellende dakvlakken zijn niet beschoten en dat van het platte dak is afkomstig uit sloophout. Anderzijds duiden de gebrandschilderde hartschilden van de glas in loodramen met Hollands georiënteerde afbeeldingen wellicht op tekenen van verzet.

Afb. 3: Tegeltabelau in de achterwand van de stookplaats in de entreehal.

Het hotel bezit symmetrische plattegronden, zie bijlage II. Op de begane grond is links van de entreehal aan de zuidelijke zijde een caféruimte ingericht en rechts aan de noordelijke zijde zaalruimten. Achter de entreehal bevindt zich de traphal met een bordestrap naar de verdieping. In de aanbouw zijn ook zaalruimten en toiletten ondergebracht. Op de eerste verdieping zijn vijftien kamers aanwezig. Douche- en badgelegenheid zijn aan weerszijden naast de trapopgang geplaatst. Op de zolder zijn aan de oostelijke zijde drie kamers en aan de zuidelijke zijde één afgetimmerd die mogelijk voor het personeel waren bedoeld.

In de onder de uitbouw aanwezige kelder zijn de keuken, verwarmingsruimte en een provisieruimte geplaatst. Het bereide eten werd via een etenslift naar de begane grond vervoerd, alwaar het direct uitgeserveerd kon worden. In die aanbouw is een appartement aanwezig, bestaande uit een woonkamer met serre, een keuken en een berging met toilet.

1949

Na de opheffing van de spoorlijn voor het personenvervoer en de sloop en het stationsgebouw in 1947 liep het bezoek aan het hotel "In 't Waeghuys" ook achteruit. Eigenaar Gude verkocht het hotel in 1949 aan de Gist- en Spiritusfabriek uit Delft die het gebruikte als vakantieverblijf voor haar werknemers. Het hotel bleef overigens ook beschikbaar voor vakantiegangers buiten het fabriekspersoneel. Deze verkoop heeft weinig gevolgen gehad voor het hotel. Het appartement dat zich alleen op de begane grond uitstrekte werd vergroot met twee kamers en een badkamer op de verdieping. In het portaal tussen het appartement en de traphal in het hotel is een trap geplaatst bestaande uit een steektrap met bordes, waarop een trap met onderkwart is geplaatst. De serre functioneert als entree naar het appartement. De pui is voorzien van een entreedeur met een uit de jaren '20 en '30 voorkomende vorm. In de borstwering rechts van de entreedeur is een keramisch element als brievenbus geplaatst. De zolder blijft bij het hotelgedeelte behoren. Een aanvraag voor deze verbouwing is niet in het archief aangetroffen.

1955

In 1955 werd het hotel aangekocht op een openbare veiling door de Confectie Centrale van J.F. Slebos uit Elburg die er een opleidingsinstituut voor naaisters (modinettes) huisvestte. Op de strijk balk van de luifel boven de entree zijn de teksten "Mode instituut" en "'t Waeghuys" te lezen. Waarschijnlijk zijn bij deze verbouwing vier kamers aan de noordelijke zijde samengetrokken tot één ruimte.

Afb. 4: Entree pui van het appartement met een zware in expressieve vormen uitgevoerde deur (links) en de onderzijde van de trap in het appartement (rechts).

1978

Nadat in 1978 Noberkom het pand in eigendom verwierf is het pand opnieuw ingedeeld, waarbij het zuidelijke ganggedeelte in tweeën is gedeeld om de zolder bereikbaar te houden niet afhankelijk van kamers of appartementen. De kamers aan de zuidelijk zijde worden aan het bestaande appartement toegevoegd.

Deze opdeling wordt waarschijnlijk rond het jaar 2000 ongedaan gemaakt. De wand is gesloopt en de verbindende deur in de afscheiding wordt dicht gezet.

In de kamer naast het oorspronkelijke appartement is een keuken ingericht met douche voorziening. Ook de achterste kamer aan de noordelijke zijde is ingericht als keuken. De keukenmeubels dateren uit dezelfde bouwperiode.

Het pand is al die jaren wel bewoond gebleven en gebruikt. In de jaren 2011-2016 had spelcomputer museum "Bonami" hier haar opslag.

Waardenstelling en adviezen

Het onderzochte voormalige hotel aan de westelijke zijde van de Sint Antonieweg nabij de aansluiting van de Stationsstraat is als een oorspronkelijk vrijstaand twee-laags gebouw met aanbouw gebouwd. In het gebouw dat als café, restaurant en hotel in gebruik was een appartement opgenomen.

Contextuele waardenstelling

Als uitgangspunt voor de contextuele waardestelling zijn de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek 2009 (opgesteld door onder andere de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) gebruikt.

Algemeen historische waarden

Het onderzochte pand bezit positieve monumentwaarden als onderdeel van een ingezette ontwikkeling langs de spoorlijn van Apeldoorn, via Hattem naar Zwolle. Deze 19^e-eeuwse aanleg is een van laatste ontwikkelingen van het spoorwegnet, voordat in de 20^e eeuw de spoorwegmaatschappijen gingen fuseren. Naast de opkomende industrialisatie in de vorm van exportslachterijen blijkt Epe rond 1900 een van de eerste plaatsen op de Veluwe waar het toerisme opkomt.

Stedenbouwkundige waarden

Het onderzochte pand bezit hoge monumentwaarden als onderdeel van stedenbouwkundige ontwikkelingen in de nabijheid van het station. De lineaire ontwikkeling langs de doorgaande wegen vanuit het centrum wordt omgezet in wijkgerichte bebouwingen die omsloten zijn door de lineaire ontwikkelingen. De wijk tussen het dorpscentrum en het station blijkt een van de eerste ontwikkelingen te zijn. Het pand dat door zijn hoogte het straatbeeld beheerst is geplaatst in een groen oase vormt samen met andere objecten langs deze straat een aantrekkelijk en afwisselend ensemble met hoge monumentwaarden.

Architectuurhistorische waarden

Het onderzochte pand bezit positieve monumentwaarden vanwege de herkenbare stijkenmerken van een gebouw daterend uit de 17^e eeuw. De blokvormige opbouw en afdekkende kapvorm bezitten die herkenbaarheid niet; de eigen vorm en detaillering sluiten niet aan bij die architectuur. De waarden worden versterkt door de redelijke gaafheid van de interieurs van de ruimten op de begane grond met kenmerkende afwerkingen en interieurelementen.

Bouwhistorische waarden

Het onderzochte pand bezitten bouwhistorisch positieve monumentwaarden vanwege de afleesbare ontwikkeling vanaf de bouw tot heden met een overwegend traditioneel materiaalgebruik. De waarden worden versterkt door het gebruik van staalprofielen die door de afwerkingen zijn gemaskeerd tot historische elementen. De waarden worden verder versterkt door aanwezige elementen die van elders afkomstig zijn en waarvan de functie afleesbaar blijft.

Waarden vanuit het gebruik

Het onderzochte pand bezit hoge monumentwaarden vanwege de afleesbaarheid van het oorspronkelijke gebruik als hotel, café en restaurant. De bouwhistorisch gezien belangrijke afleesbare ontwikkeling versterken de gebruikswaarden. Met de afname van de hoeveelheid hotelovernachtingen neemt het andere enigszins gewijzigde gebruik toe. Het gebruik als bijeenkomstruimte voor educatie en de permanente bewoning van de tweede bouwlaag in zelfstandige appartementen zijn enkele voorbeelden.

Interne waardestelling

Als uitgangspunt voor de interne waardestelling zijn de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek 2009 (opgesteld door onder andere de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) gebruikt. Deze gaan uit van drie categorieën: hoge monumentwaarde, positieve monumentwaarde en indifferente monumentwaarde. De interne waardestelling geeft met respectievelijk de kleuren blauw, groen en geel de waarden aan op de plattegrond.

HOGE MONUMENTALE WAARDEN

Onderdelen die essentieel zijn voor het herkenbaar houden van het oorspronkelijke gebouwconcept hebben een hoge monumentale waarde. Een hoge monumentwaarde betekent dat:

- Behoud van deze elementen prioriteit heeft
- Aanpassingen alleen te verantwoorden zijn wanneer deze de bestaande monumentwaarden behouden of versterken

Hoge monumentale waarden zijn:

- Oorspronkelijke vorm van het blokvormige gebouw met aanbouw en dakvormen met trapgevels en dakkapellen;
- Origineel uit de bouwtijd daterend metselwerk van de voor-, achter- en zijgevels met de daarin aanwezig openingen, lateien, lekdorpels, versleepte schoorsteenkanalen en bouwsporen;
- Oorspronkelijke vensters met ramen, glasdeuren, luiken en glas in loodpanelen en vensterbanktegels;
- Oorspronkelijke schouw in de entreehal met tegeltableau.

POSITIEVE MONUMENTALE WAARDEN (GROEN)

Onderdelen die ondersteunend zijn aan het oorspronkelijke gebouwconcept hebben een positieve waarde. Een positieve monumentwaarde betekent dat:

- Behoud van het element het uitgangspunt is, maar dat aanpassingen onder voorwaarde dat deze passen in het gebouw mogelijk zijn

Positieve monumentale waarden zijn:

- Origineel uit de bouwtijd daterende houten vloerconstructies van de bouwlagen en de zolder, inclusief de donderslagen en kolommen;
- Origineel uit de bouwtijd daterende kapconstructies inclusief beschot;
- Niet oorspronkelijke deuropening in de zuidelijke gevel met origineel lijkend kozijn, deur en bovenlicht;
- Origineel uit de bouwtijd daterende indeling van scheidingswanden op de tweede bouwlaag en de zolder;
- Oorspronkelijk uit de bouwtijd daterende vloerafwerkingen. Hieronder vallen de in dambordpatroon gelegde tegelvloeren, de plankenvloeren van de zalen aan de noordelijke zijde, vloertegels in de sanitaire ruimten en de terrazzovloer in de keuken
- Origineel uit de bouwtijd daterende bordestrap;
- Oorspronkelijke lambriseringen en plafondafwerkingen van de caféruimte, de entreehal en de zalen aan de noordelijke zijde;
- Traditionele afwerking van de overige plafonds;
- Oorspronkelijke gedeeltelijke betegeling van wanden, waarin een oranje striptegel is verwerkt
- Oorspronkelijk gestuct plafond in de woonkamer van het appartement
- Overige stookplaatsen met oorspronkelijke vorm en afwerkingen van de schouw of schoorsteenmantels
- Oorspronkelijk aanwezige hijsinrichting op de zolder.

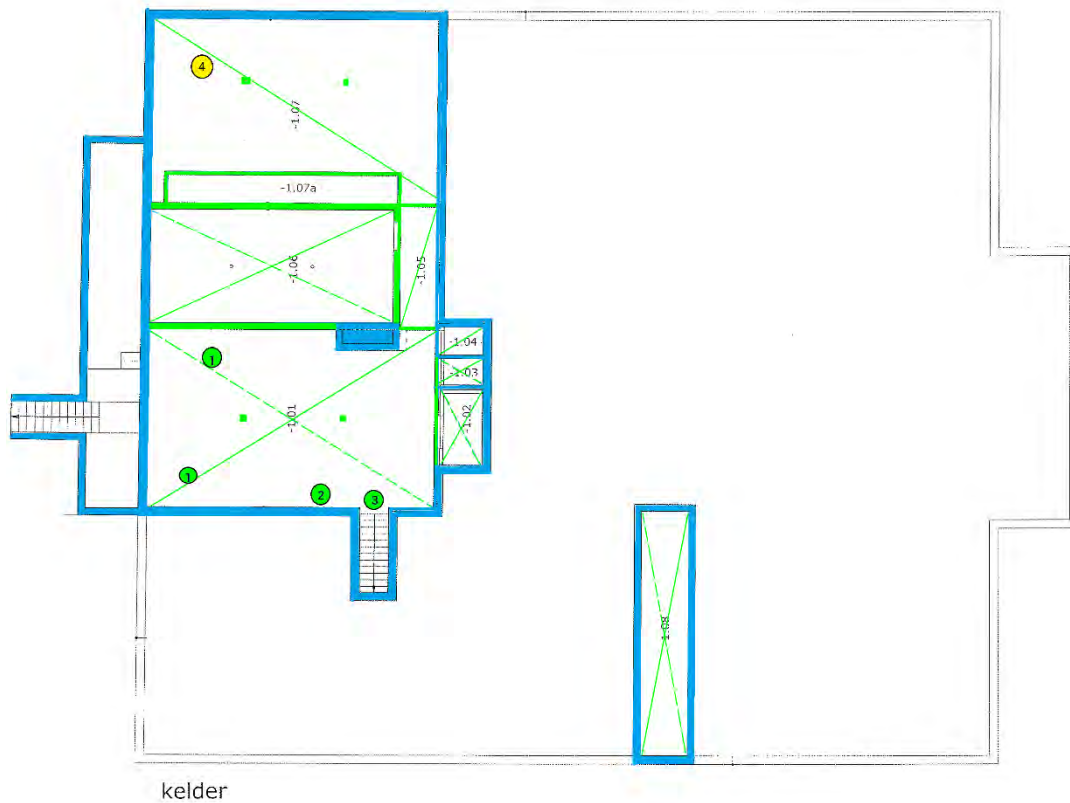
INDIFFERENTE MONUMENTALE WAARDEN (GEEL)

Onderdelen van het gebouw, die in authenticiteit en detail zijn aangetast of in afwijkende architectuur zijn vernieuwd hebben een indifferente monumentwaarde. Een indifferente monumentwaarde betekent dat:

- Behoud van dit element is optioneel
- Behoud van de herkenbaarheid van het oorspronkelijke ensemble wenselijk is.

Indifferente monumentwaarden zijn:

- Ten behoeve van functiewijzigingen ingebrachte scheidingswanden op de tweede bouwlaag
- In origineel kozijn later aangebracht entree deur in de zuidelijke zijde met keramische brievenleuf;
- Bij de vergroting van het appartement behorende trap
- Moderne bekleding van de stookplaats in het appartement
- Moderne afwerking en inrichting van het appartement;
- Moderne keukeninrichting en douchecellen op de tweede bouwlaag
- Gemoderniseerde inrichting van de keuken en badruimte in het appartement

KELDER

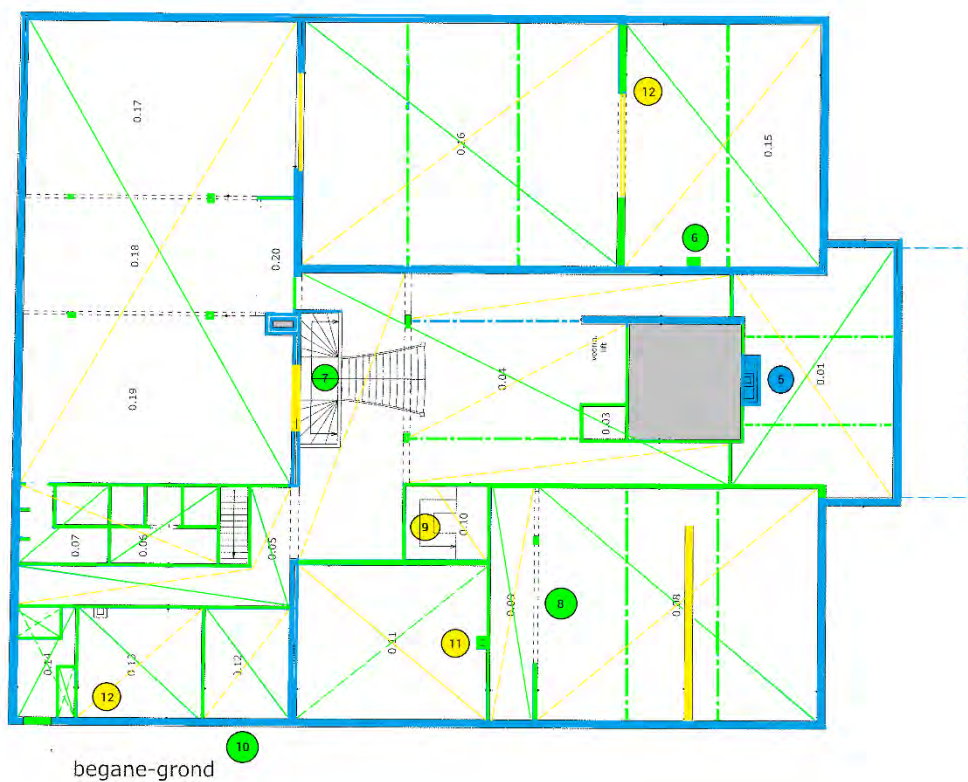
- 1: werkbladen
- 2: ingebouwde kast
- 3; steektrap
- 4: steektrap

LEGENDA

- hoge monumentwaarden
- positieve monumentwaarden
- indifferente monumentwaarden
- X

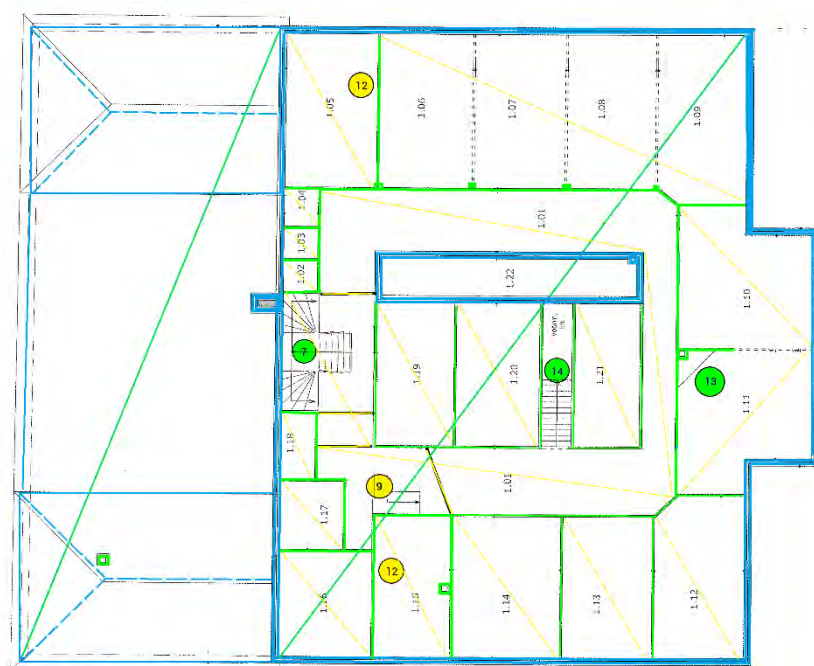
 monumentwaarden van vloer; drie categorieën
- X

 monumentwaarden van plafond, zolder of kap; drie categorieën
- interieuraspecten; drie categorieën

BEGANE GROND

- 5: stookplaats/schoorsteenmantel
- 6: stookplaats/schoorsteenmantel
- 7: bordestrap
- 8: barmeubel
- 9: verdiepingstrap
- 10: entredeur
- 11: stookplaats
- 12: keukenmeubel

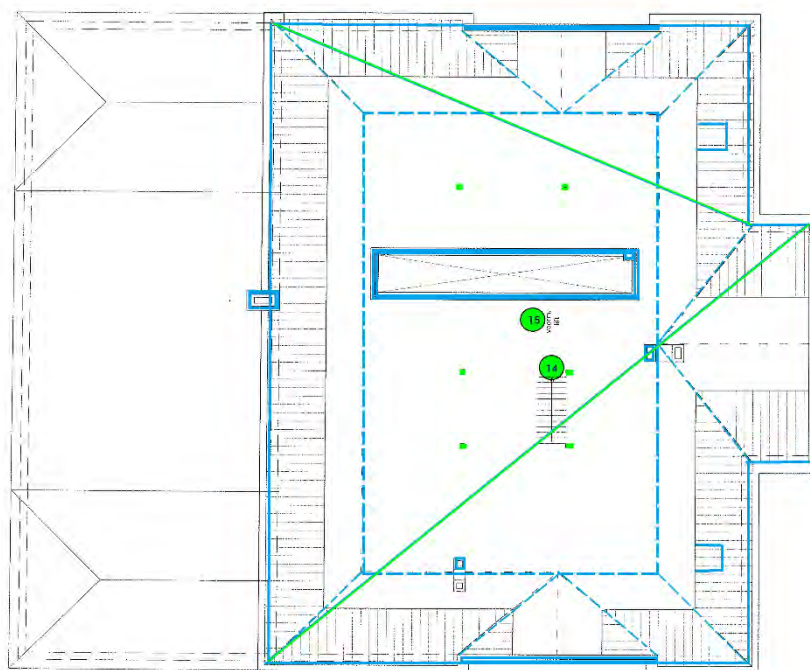
1e verdieping

E.E.R.S.T.E. VERDIEPING

- 7: bordestrap
- 9: verdiepingstrap:
- 12: keukenmeubel
- 13: stookplaats/schoorsteenmantel
- 14: zoldertrap

ZOLDER

- 14: zoldertrap
- 15: hijsinstallatie

2e verdieping

1. Geschiedenis

1.1 Landschap

Het Veluwe landschap is grotendeels ontstaan tijdens het Pleistoceen, een geologisch tijdperk dat zich kenmerkt door afwisselend warme en koude periodes. Tijdens de koude periodes daalt de zeespiegel en rukt het landijs naar het zuiden op, materie en aardlagen voor zich uit schuivend. In de derde ijstijd (Saalien) lag de rand van het landijs over het midden van Nederland en vormde de stuwwallen; de Veluwe is een van die stuwwallen. Tijdens de laatste (vierde) ijstijd (Weichselien) was het wel zeer koud, maar het landijs bleef ten noorden van Nederland steken. De met de kou gepaard gaande wind vormde deze periode de zogenoemde dekzandruggen, die de stuwwallen afdekken.

De opstuwing van deze aardlagen leidt tot een ander patroon van grondwaterstanden aan dan in het daarvoor aanwezige aaneengesloten bodemopbouw van doordringbare en ondoordringbare lagen. Regenwater verzamelt op de ondoordringbare lagen en kunnen samen met het grondwater naar buiten treden als bron: het begin van een beek. De beken ontsprongen in de flanken van de stuwwal en lopen afhankelijk van het dichtstbijzijnde dal naar het IJssel-dal aan de oostelijke zijde of het Eem-dal (Gelderse Vallei) aan de westelijke zijde. Dat dit gemakkelijk verstoord kan worden toont de drooglegging van de Heerderbeek aan. Bij zandwinning benodigd voor de aanleg van de autosnelweg A50 zijn ondoordringbare lagen verwijderd, waardoor het (grond)water op een andere manier kon stromen en zo de bron van de beek niet meer voedde.

Het water in de beken is door de filtering in de aardlagen zeer schoon, voordat het aan de oppervlakte komt. Dit water is de bron van leven voor mensen, dieren en planten. De beekdalen zijn oasen van begroeiing waarin voldoende voedsel aanwezig is, terwijl de hoogtes van de stuwwal maar langzaam begroeid raken.

1.2 Bewoning

De nabijheid van voedsel is een ideale vestigingsplaats voor de jagende en rondtrekkende mensen. De grafheuvels uit de nieuwe Steentijd in de omgeving van Epe getuigen hiervan. Later vestigden zich hier permanent boeren die het vruchtbare land bewerkten tot akkers en vee hielden. Van deze agrariërs zijn de uit de IJzertijd daterende akkers omgeven door aarden walletjes met een vierkante vorm ("Celtic fields"), aangetroffen in de omgeving van Vaassen. Deze gemeenschappen of nederzettingen groeien daarna uit, sommige tot steden, zoals Elburg en Hattem. Andere nederzettingen groeien nauwelijks en blijven kernen in buurtschappen. Twee voorbeelden hiervan rondom Epe zijn Norel en Vemde.

Afb. 5: Uitsnede uit een 17^e-eeuwse kaart met in de cirkel de omgeving van Epe. Aan de linker rand is Zwolle zichtbaar; het noorden bevindt zich linksonder in de hoek

1.3 Ontstaan en ontwikkeling

Epe ligt op een uitloper aan de rand van het Veluwe-massief dat achtergebleven is na de derde ijstijd. De nederzetting is waarschijnlijk ontstaan in de nabijheid van een beek of beken. Het dorp Epe wordt in een uit 1176 n. Chr. daterend document genoemd als "de Ape". Het zou zijn afgeleid van het woord "Apa" dat in het Germaans of pre-Germaans "waterloop" betekent. Met de waterloop wordt mogelijk het beekstelsel bedoeld dat volgens de Bekenstichting¹ uit oorspronkelijk drie beken is ontstaan waarvan de bron (wel) in het Wisselse Veen, een veengebied ten zuidwesten van Epe. Dit stelsel van de Klaarbeek ligt aan de zuidelijke rand van de huidige bebouwde kom van Epe. Uit onderzoek van blijkt dat aan deze beek watermolens hebben gestaan. Ten noorden van dit bekensysteem loopt een tweede beek, de Dorpsbeek. Door de ligging in de huidige bebouwde kom van Epe blijkt de beek grotendeels te zijn overkluisd. Deze beek blijkt een vergraving te zijn door een zandrug, waardoor deze beek water verliest en soms zelfs droogvalt. Of deze beek ontsprong vanuit een eigen bron ten noorden van de zandrug of een afleiding is van het Klaarbeek-systeem is niet bekend.

Het schone door de bodem gefilterde water in de beken werd voor diverse doeleinden gebruikt. Waarschijnlijk eerst als drinkwater; Met de ontdekking van op waterkracht aangedreven molens in de middeleeuwen kon graan worden gemalen tot meel. Het schone water speelde al vanaf de 16e eeuw ook een rol bij de papierfabricage, waarnaar na de uitvinding van de boekdrukkunst vraag naar ontstond. Pulp van hout dat in bossen gewonnen werd, werd verwerkt tot papier. De kracht van het water deed ook andere typen watermolens ontstaan zoals kopermolens en volmolens. Watermolens werden dan nog nauwelijks voor het malen van meel gebruikt; hiervoor werden vooral in de 19e eeuw windmolens gebouwd. Nadat in de 19e eeuw de papierfabricage werd gemechaniseerd, bleef het schone water aantrekkelijk voor de wasserijen.

1.3 Land- en waterwegen

Verharde wegen waren er niet. Men trok langs bestaande karresporen in het land die door veelvuldig gebruik van dezelfde routes waren ontstaan. Het tufsteen voor de kerk in het centrum van Epe werd waarschijnlijk via de rivier de IJssel aangevoerd tot aan Veessen, waarna het over land verder werd getransporteerd naar de bouwplaats. Net als van andere tufstenen kerken in de omgeving met een hoge ouderdom is het bouw materiaal waarschijnlijk op deze wijze aangevoerd. Het geeft de geïsoleerde ligging van de dorpen aan. Rond 1600 ligt er een netwerk van wegen over de Veluwe; het gedeelte ten noorden van Apeldoorn heeft beduidend minder wegen als het gedeelte ten zuiden ervan. De wegen die er zijn passeren Epe op ruime afstand in noord-zuidelijke richting. In 1810 pas wordt de doorgaande weg vanaf het Loo aangegeven via de dorpen Vaassen en Epe naar Zwolle. De doorgaande weg door het centrum van Epe wordt verhard omdat deze in het plan van Rijksstraatwegen is opgenomen. Deze weg is de eerste verharde weg die Epe met de buitenwereld verbindt. Aan de westelijke zijde van de doorgaande weg bevindt zich de middeleeuwse kerk. Ten zuiden van het centrum sluit de weg naar Oene aan op de verharde weg. De dorpskern van Epe breidt zich allereerst uit langs de doorgaande weg en de weg naar Oene met lintbebouwing. Langs de smallere wegen vanuit het dorp vindt deze ontwikkeling in mindere mate plaats. De Kadastrale Minuut (1811-1832) geeft een beeld van de grootte en de structuur van het dorp.

¹ : website Bekenstichting, pagina Eper beken

Afb. 6: Uitsnede uit sectie U van de Kadastrale Minuut (1811-1832) met aan de linkerzijde de dorpskern van Epe. In de cirkel het pand het perceel met nummer 474, waarop een eeuw later het hotel "In 't Waeghuys" gebouwd zou worden, (bron: www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl; objectnummer MIN05056U02)

De volgende ontwikkeling is de aanleg van het Grifftkanaal op initiatief van Koning Willem I vanaf Hattem tot in Apeldoorn in 1829. Dit kanaal parallel aan de Grift werd in 1858 verlengd tot aan Dieren (Apeldoorns Kanaal). Voor de bereikbaarheid van Epe betekende dit een sprong vooruit. Waar goederen eerst vanaf de IJssel bij Veessen over land vervoerd naar Epe kon dat nu vanaf het dichtbij gelegen kanaal.

De derde ontwikkeling betreft de aanleg van een spoorlijn vanuit Amersfoort via Harderwijk naar Zwolle en Kampen die in 1864 gereedkwam. Aan deze spoorlijn is een halte geplaatst met de naam Elburg-Epe; dit station tussen beide plaatsen bestaat nog steeds onder de naam 't Harde.

Afb. 7: Uitsnede uit de Topografische Militaire Kaart (1872), waarop de omgeving van Epe is afgebeeld. In de cirkel de locatie van het hotel "In 't Waeghuys". (bron: www.topotijdreis.nl)

De laatste ontwikkeling is de aanleg van een lokaalspoorlijn die in 1887 werd geopend. Deze spoorlijn verbindt Apeldoorn met Hattem, waar deze aansluit op de in 1864 geopende spoorlijn. Met de bouw van een station aan de oostelijke zijde van het dorp is Epe direct per spoor bereikbaar.

In de directe omgeving van het emplacement met het station ten noorden van de Oenerweg vestigen zich enkele slachterijen ten behoeve van de export van geslacht vee naar het buitenland. Aan het einde van de 19e eeuw komt in de agrarische sector de varkenshouderij enorm op. Voordat het geslachte vee op transport wordt gezet worden de karkassen eerst gewogen. Daarvoor was een waaggebouw bij het station geplaatst.

Afb. 8: Kadasterkaart van Epe rond 1880. Rechts in de cirkel het rond 1840 gebouwde pand van G. Bijsterbosch. (bron: eigen foto uit "Honderd jaar Epe, 1878-1978")

Een andere ontwikkeling was die van het toerisme dat aan het einde van de 19^e eeuw opkwam. Met de Veluwe als een van de eerste toeristische locaties in Nederland startte het uitgebreide aanbod van hotels en vakantieparken in Epe. Op diverse locaties in Epe werden hotels gevestigd, waaronder het hotel "Veluwe" tegenover het station.

Met de aanleg van de spoorlijn en de bouw van het station is er een nieuwe oostelijke dorpsrand ontstaan die wordt ingevuld met grote huizen op ruime kavels. Deze buurt staat bekend als het Weertspark.

Na deze eerste uitbreiding van Epe wordt aan de oostelijke zijde volgen er aan de westelijke en noordelijke zijde van het dorp meer uitbreidingen. Pas na de Tweede Wereldoorlog zal het dorp zich verder naar het zuiden uitbreiden.

1.4 Bouw Sint Antonieweg

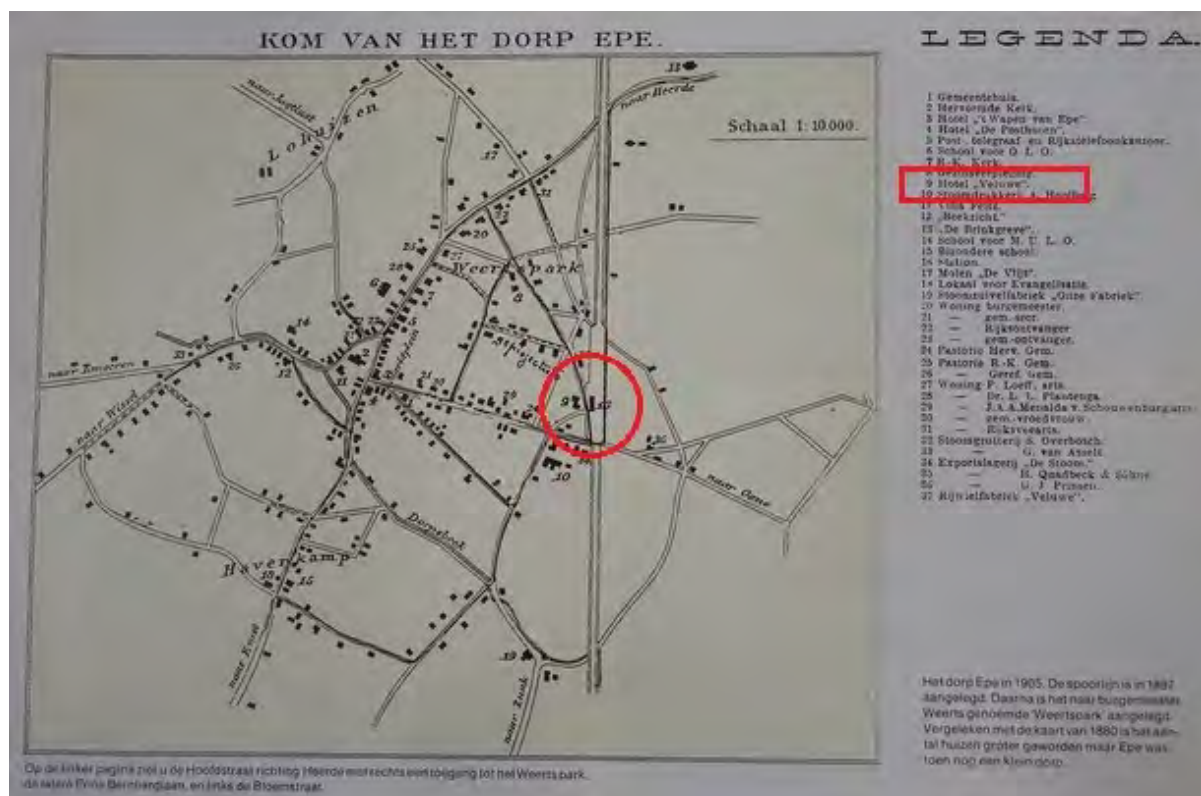

Afb. 9: Uitsnede uit de Topografische Militaire Kaart (1892), waarop de omgeving van Epe is afgebeeld. In de cirkel de locatie van het perceel, waarop bij de spoorwegovergang het uit 1840 daterende pand is afgebeeld. Ten noorden daarvan tegenover het stations is de voorganger van hotel "In 't Waeghuys" gesitueerd (bron: www.topotijdreis.nl)

Op de Kadastrale Minuut (1811-1832) is de oostelijke zijde van het dorp Epe nog geheel onbebouwd, behalve langs de Oenerweg. Tussen de landwegen zijn over het algemeen lange en smalle percelen

zichtbaar. Een van de wegen is herkenbaar als de Ds. Prinsweg. Veel percelen zijn in het bezit van het Sint Anthonie gilde die deze waarschijnlijk verhuurde aan de armen.

Tussen die percelen zijn ook enkele meer vierkante percelen aanwezig, waarvan die met het nummer 474 (afb. 8 in de cirkel) belangrijk is voor de ontwikkeling van het hotel op deze plaats. Dit perceel blijkt in 1832 eigendom te zijn van Gerrit Bijsterbosch die wagenmaker is van beroep. Hij bouwt in 1839 op dit perceel. Dit blijkt uit de Kadastrale registers waarin een verhoging van de belasting zichtbaar is. Op een latere hulpkaart van het Kadaster is een breed blokvormig gebouw aangegeven. Ook op de Topografische Militaire Kaart (afb.9) uit het midden van de 19e eeuw is op die plaats bebouwing aangegeven.

Afb. 10: Kaart uit 1905 met in de cirkel het station en hotel "Veluwe", zoals die in de bijhorende legenda wordt benoemd.

(bron: eigen foto uit "Honderd jaar Epe, 1878-1978", pag. 17)

Met de aanleg van de spoorlijn en de komst van een station naast het bouwwerk verkoopt Bijsterbosch het perceel met opstallen aan Jacob Westerink, een Eper aannemer die er het hotel "Veluwe" bouwt. Het bebouwde perceel ligt zeer gunstig ten opzichte van het station aan de noordelijke zijde van de Oenerweg naast de spoorwegovergang. Het gedeelte van de weg vanuit het centrum wordt omgedoopt tot Stationstraat. Het hotel staat min of meer tegenover het stationsgebouw. Wellicht heeft de aannemer gebruik gemaakt van het rond 1840 gebouwde pand om het hotel te huisvesten. Gezien de verschillende posities van beide gebouwen op de kaarten lijkt dit onwaarschijnlijk. Qua vorm en opbouw sluit het hotel aan bij het T-vormige gebouw, dat min of meer parallel aan de Hoofdstraat richting Heerde weg lag en functioneerde als herberg. De ingang is op dezelfde wijze in de oksel van de T-vorm geplaatst. Op die T-vorm is een serre aangebracht die uitziert over een ruime aangelegde tuin.

Afb. 11: Hotel "Veluwe" op een ansichtkaart (1905). De aanbouw aan de rechterzijde van het gebouw is ook nog zichtbaar aan de linkerzijde op de foto met het stationsgebouw (bron: links www.lohuizerbrink.nl; rechts beeldbank Streekarchief Epe Hattem Heerde, nr. 103399)

In de "Gids voor Epe op de Veluwe" uit 1906 wordt vermeld dat het hotel vijf kamers heeft². Het hotel wordt een geliefde plek voor grote bijeenkomsten. De Eper Harmonie, opgericht in 1864 viert er zijn 25-jarig jubileum met een concert.

De exploitatie van het hotel wordt uit handen gegeven aan een zetbaas. De eerste is de uit Aalten afkomstige A.S.J. Bekink. Hij wordt in 1892 al opgevolgd door de volgende uitbater.

Rond 1900 wordt het hotel verkocht aan de familie Geerligs die er tot 1937 de scepter zouden zwaaien. Uit die periode is een bouwaanvraag beschikbaar voor de bouw van kegelbanen. Of deze ooit zijn gebouwd is niet bekend.

1.5 1941

In 1937 wordt het hotel openbaar geveild in twee percelen. De gemeente Epe heeft wel belangstelling om het pand te kopen en er de Ambachtsschool te huisvesten. Dit plan gaat niet door omdat er iets verderop aan de Oenerweg een kavel vrijkomt, waarop een nieuwe school gebouwd kan worden.

In 1939 wordt het pand opnieuw verkocht, nu aan J. J. Gude die elders in het dorp een hotel bezit. Na de verkoop laat Gude een ontwerp maken voor een nieuw hotel door Joh. Dalmolen die in het bevolkingsregister als aannemer te boek staat. Van dit ontwerp zijn de bouwaanvraagtekeningen aangetroffen in het archief, zie bijlage III. De welstandscommissie laat zich in haar advies niet erg positief uit over het ontwerp. Als wijziging op de vergunning wordt in 1941 onder de aanbouw nog een kelder toegevoegd, zie bijlage IV. Het tweelaagse bouwwerk met onderkelderde aanbouw en trapgevels in een 17e-eeuwse stijl van de Hollandse Renaissance blijkt geheel volgens de tekeningen te zijn uitgevoerd. Tegen de achtergrond van de Duitse bezetting zijn de wapenschilden mogelijk een stil protest tegen die bezetting.

De specifieke keuze voor deze bouwstijl ligt in de uit de 19e eeuw daterende gedachte dat de functie van een gebouw herkenbaar moest zijn aan zijn bouwstijl. Deze gedachte werd op nieuw leven ingeblazen door prof. Grandpré Molière, hoogleraar aan de Technische Hogeschool in Delft en vond navolging bij collega-architecten. Deze stroming van zeer traditionele architectuur staat ook wel bekend als Delftse School. Voor kerken werd de Romaanse of de Gotische bouwstijl toegepast, voor Gerechtsgebouwen de Classicistische en voor raadhuzen, maar ook herbergen die van de Hollandse Renaissancestijl. De afleesbaarheid van de functie is echter beperkt door de blokvorm van dit gebouw.

² Ampt Epe, jaargang 114, april 1996, p. 1

Afb. 12: Hotel "In 't Waeghuys" op een ansichtkaart (1941). Op de rechter foto is tussen de gebouwen van het stationsemplacement het hotel zichtbaar (bron: links www.lohuizerbrink.nl; rechts beeldbank Streekarchief Epe Hattum Heerde, nr. 103405)

1.5 1949

Na de opheffing van de spoorlijn voor het personenvervoer en de sloop en het stationsgebouw in 1947 liep het bezoek aan het hotel "In 't Waeghuys" ook achteruit. Eigenaar Gude verkocht het hotel in 1949 aan de Gist- en Spiritusfabriek uit Delft die het gebruikte als vakantieverblijf voor haar werknemers. Het hotel bleef overigens ook beschikbaar voor vakantiegangers buiten het fabriekspersoneel. De verkoop heeft geen ingrijpende gevolgen gehad voor het hotel. Het appartement op de begane grond wordt waarschijnlijk vergroot met enkele kamers op de verdieping. De serre, een slaapkamer en berging zoals die op de bouwtekening uit 1940 zijn aangegeven zijn veranderd in entree, keuken en bijkeuken. De buitendeur van de serre wordt vervangen door de huidige entreedeur; een hergebruikte voordeur met expressieve stijlelementen die van elders afkomstig is. In de zuidelijke wand van de bijkeuken is nog een extra buitendeur aangebracht; langs de dagkanten zijn klezoren met een ongelijke lengte aanwezig. Om de verdieping te bereiken wordt in het portaal tussen het hotel en het appartement een trap geplaatst. Deze wekt trap de indruk van twee op elkaar gestapelde elementen. Voor deze verbouwing wordt circulaire gang op de verdieping aan de zuidelijke zijde afgesloten. De afgescheiden kamers en sanitaire ruimten worden verbouwd tot twee slaapkamers en een badkamer. Het bovenste trapedeelte en de afwerking en inrichting van de badkamer zonder de oranje striptegel dateren uit deze periode.

Afb. 13: Toegevoegde deur in de zuidelijke gevel met afwijkende aansluiting van het metselwerk

1.6 1955

In 1955 werd het hotel aangekocht op een openbare veiling door de Confectie Centrale van J.F. Slebos uit Elburg die er een opleidingsinstituut voor naaisters (modinettes) huisvestte. Op de strijk balk van de luifel boven de entree zijn de teksten "Mode-Instituut" en "'t Waeghuys" te lezen. Waarschijnlijk zijn bij deze verbouwing vier kamers op de verdieping aan de noordelijke zijde samengetrokken tot één ruimte en zijn waarschijnlijk de overige kamers aan de zuidelijke zijde bij het appartement gevoegd. De zuidelijke gang wordt daarbij gesplitst zodat de zolder bereikbaar blijft vanuit het oorspronkelijke hotelgedeelte. Op de begane grond worden de vensters van de woonkamer vergroot door de dorpel te verlagen; de tussenstijl en de ramen worden daarbij verwijderd. In de borstwering van het entreekozijn wordt een keramisch brievenbuselement ingemetseld. Een aanvraag voor deze verbouwing is niet in het archief aangetroffen. Hoe lang Slebos zijn instituut hier gevestigd had is niet bekend. Wel toont de gemeente Epe in de jaren '60 opnieuw belangstelling voor het pand als onderkomen voor haar ambtenarenapparaat; het pand blijkt niet geschikt te zijn.

1.7 1978

In 1978 komt "'t Waeghuys" in het bezit van Noberkom, een combinatie van bouwbedrijven van Van Norel uit Epe en Berkhoff uit Oene. Zij verbouwen het hotel tot een aantal appartementen en huisvesten er hun archief. Het vergrote appartement aan de zuidelijke zijde wordt op de verdieping gesplitst. De scheidingswand in het zuidelijke ganggedeelte wordt daarbij verwijderd, waardoor de situatie uit 1955 is hersteld. Het noordelijke ganggedeelte wordt van de overloop gescheiden net als de zuidelijke met een ingebouwde wand. In beide ontstane appartementen worden keukenmeubels en extra sanitaire voorzieningen geplaatst. Gezien de aanwezige elementen zou deze splitsing nog in het laatste kwart van de 20^e eeuw hebben plaatsgevonden.

Tussen 2011-2016 vond het spelcomputer museum Bonami haar onderkomen in "'t Waeghuys". Dit museum verzamelde (spel)computers vanaf het begin van het computertijdperk

Afb. 14: Zuidelijke gang op de tweede bouwlaag met de restanten van de verwijderde scheidingswand, waardoor het rechter gedeelte op de foto van het hotel werd afgescheiden.

2. Beschrijving

2.1 Ligging en massa opbouw

Het onderzochte pand ligt op enige afstand aan de westelijke zijde van de Sint Anthonieweg. Deze straat ligt aan de oostelijke zijde van de historische kern van Epe en verbindt de hoofdwegen (Stationsstraat-Oenerweg en Hoofdstraat) vanuit het centrum met elkaar. Het pand met de naam "t Waeghuys" staat min of meer parallel op enige afstand van de weg. Het pand bestaat uit een blokvormig hoofdgebouw van twee verdiepingen met een zolder onder een afgeknot schilddak dat aan de westelijke zijde voorzien is van een aanbouw van één verdieping hoog onder een plat dak. In het platte dakgedeelte van het schilddak is een lichtschacht aanwezig, die reikt tot aan de verdiepingsvloer. Aan de oostelijke zijde is een ver vooruitspringende middenrisaliet geplaatst die beëindigd is met een trapgevel. Aan de noordelijke en zuidelijke zijde is op de dakvoet ook een trapgevel geplaatst. De trapgevels sluiten met zadeldaken aan op het schilddak. Op de noordelijke en zuidelijke rand van het platte dak is een zadeldak met eindschild aan de westelijke zijde geplaatst. Deze aanbouw is voorzien van een kelder die aan de westelijke zijde een zeer forse koekoek bezit.

Afb. 15: De oostelijke zijde van hotel "In 't Waeghuys" aan de Sint Antonieweg.

2.2 Gevels

Alle gevels zijn gemetseld van bakstenen met een formaat van 20,5 x 10 x 5 centimeter en een 10-lagenmaat van 64 centimeter. Het voegwerk van cementmortel is doorgestreken en gesneden uitgevoerd. De gevels bezitten geen plint of een afwijkend gevoegd trasraam. De gevels en gevelgedeelten vanaf het maaiveld tot aan de onderzijde van de gootoverstekken zijn uitgevoerd in kruisverband. De openingen daarin zijn voorzien van lateien uitgevoerd als strekse bogen met alleen aanzetstenen; de aanzetstenen zijn samengesteld in kunststeen (pleisterwerk). Het gevelgedeelte in de kelderkoekoek aan de westelijke zijde en de lichtschacht zijn uitgevoerd in halfsteens verband. Alle openingen daarin bezitten geen zichtbare lateien. In de openingen die per verdieping in hoogte en breedte verschillen zijn vensters geplaatst op kunststenen lekdorpels. De vensters zijn uitgevoerd als kruiskozijn of afgeleiden daarvan. De kruiskozijn bezitten twee enkelruits onderramen en twee enkelruits bovenlichten. De linker ramen zijn vastgezet terwijl de rechter ramen zijn uitgevoerd als naar buiten draaiend onderraam en uitzetraam in het bovenlicht. De ramen in de bovenlichten en de enkelvoudige ramen op die hoogte zijn voorzien van glas in lood met een rechthoekig patroon waarin centraal een ruitvormig of ovaal medaillon is

aangebracht. Op de begane grond zijn de medaillons gebrandschilderd. Aan de oostelijke zijde en in de risaliet zijn de wapenschilden van Nederland, de provincies, de grote steden en Epe afgebeeld. Aan de noordelijke zijde zijn bekende 17e-eeuwse Nederlandse personages afgebeeld en aan de zuidelijke zijde scènes uit het hotel- en restaurantwezen. In de overblijvende medaillons zijn 17e-eeuwse scheepstypen afgebeeld. Op de kozijnstijlen aan weerszijden van de onderramen duimen gemonteerd, waarop gepaneelde luiken met gehengen zijn geplaatst; op de panelen is een rood-wit zandloper motief geschilderd. De luiken zijn in geopende toestand met windwervels op de gevel vastgezet. Dat de luiken in gesloten toestand niet in het kozijn vallen met een sponning wijst op de esthetische aanwezigheid van deze luiken en niet op het gebruik. Dit wordt versterkt door de luiken op de tweede bouwlaag die op dezelfde wijze zijn afgehangen. Deze luiken zijn niet vanaf maaiveld of vanuit een geopend raam bedienbaar. De deurkozijnen zijn zonder houten onderdorpel geplaatst op een hardstenen dorpel. De deuren zijn uitgevoerd met twee panelen. Op het onderste paneel is een rood-wit zandloper motief geschilderd. Het bovenste paneel, beëindigd met een schouderboog, is uitgevoerd als 3-ruits glaspaneel.

2.2.1 Oostelijke gevel

Deze gevel van twee bouwlagen hoog is streng symmetrisch ingedeeld met een ver vooruitstekende middenrisaliet. De gevelgedeelten aan weerszijden van de risaliet bezitten elk twee vensterassen. In het dakvlak boven de vensterassen is een getimmerde dakkapel geplaatst. De kapel is gevormd door een enkelvoudig venster. Het kozijn is omlijst met een eenvoudig geprofileerde omlopende lijst die aan de bovenzijde is beëindigd met een schouderboog. In het noordelijke venster is het oorspronkelijke uitzetraam aanwezig dat voorzien is van glas in lood. In het zuidelijke venster is het raam vervangen door vast doorschijnend enkel glas.

Het risalerende gevelgedeelte bezit op de begane grond drie openingen, waarboven een luifel in 17e-eeuwse vormen met gesmede stangen is geplaatst. Boven de luifel zijn twee openingen aanwezig en in de topgevel nog één. De zijkanten van de risaliet bezitten elk ook een vensteras. Op de luifel is een tekst aangebracht met gekalligrafeerde letters. De letters vormen de woorden "Mode-Instituut" en "'t Waeghuys" die wijzen op de vestiging van een naaiatelier in dit pand door Slebos. De middelste opening bezit een enkelvoudig kozijn dat met neuten op een hardstenen onderdorpel is geplaatst. In de opening zijn vier gepaneelde deurvleugels aanwezig met gesmede gehengen. De onderste deurvleugels bezitten vier vlakke panelen binnen een vierkant kader. De bovenste deurvleugels bezitten zes vlakke panelen binnen een rechthoekig kader dat aan de bovenzijde beëindigd is met een schouderboog. De linker en de rechtervleugels vormen samen een dubbele deur. Door ontgrensling van de boven- en ondervleugels ontstaan vier onafhankelijk van elkaar beweegbare vleugels.

2.2.2 Zuidelijke gevel

Het oostelijke gedeelte van de zuidelijke gevel is twee verdiepingen hoog en bezit vijf vensterassen. De trapgevel is geplaatst boven de derde en de vierde vensteras gerekend vanaf de oostelijke zijde. In deze topgevel is centraal een smal kruisvenster geplaatst.

De vensters in de vierde en vijfde vensteras gerekend vanaf de oostelijke zijde ontbreekt het onderste gedeelte van de tussenstijl en zijn voorzien van een lager aangelegde onderdorpel. Van deze vensters blijkt de tussenstijl tussen de onderramen te zijn verwijderd en de borstwering te zijn verlaagd. Uit vergelijking met een oudere foto (afb. 2 en 12) blijkt dat deze vensters oorspronkelijk dezelfde grootte bezaten als de andere drie vensters.

Het westelijke gedeelte van deze gevel is één verdieping hoog en bezit een kruisvenster dat aan weerszijden is geflankeerd door een deuropening. De rechter deuropening bezit een kozijn dat met twee zijlichten is geplaatst op een gemetselde borstwering. In de deuropening is een paneeldeur geplaatst die gezien zijn expressieve vorm dateert uit de jaren '20 of '30 van de 20^e eeuw en waarschijnlijk hier is herplaatst. In de rechter borstwering is een keramisch element aanwezig dat gezien de afwijkende kleur van het voegwerk later aangebracht is. Dit ingemetselde element met een gleuf was de brievenbus van het appartement.

Afb. 16: Zuidelijke gevel van het hotel met geheel links de toegang tot het appartement.

De linker deuopening is de enige in het kruisverband-metselwerk die beëindigd is met een niet zichtbare latei. Deze deuopening was oorspronkelijk waarschijnlijk niet aanwezig gezien het afwijkende gebruik van de klezoren in de dagkanten en het enigszins afwijkende voegwerk.

2.2.3 Westelijke gevel

Van de westelijke gevel van het hoofdgebouw is alleen het gedeelte gevelgedeelte op de verdieping zichtbaar. Dit gedeelte van de tweede bouwlaag is symmetrisch ingedeeld tussen de beide zadeldaken, waarvan de nok reikt tot onder het gootoverstek. Centraal in dit gevelgedeelte is een kruiskozijn geplaatst met twee extra bovenlichten. Op het metselwerk onder het bovenlicht zijn scharnierende luiken geplaatst. Aan weerszijden van deze opening zijn twee keer twee openingen aanwezig die voorzien van enkelvoudige vensters. De vensters zijn geplaatst ter hoogte van de bovenlichten en voorzien van glas in lood. Aan de noordelijke zijde van het centrale venster is tussen twee stellen vensters een gemetselde schoorsteen geplaatst, gemetseld in halfsteens verband.

De westelijke gevel van de aanbouw reikt vanaf de kelderkoekoek tot aan het gootoverstek op klossen. De gevelopeningen aan de uiteinden van dit gevelgedeelte vormen samen met de dakkapellen in de eindschilden twee vensterassen. De dakkapellen zijn voorzien van opgeklampte luiken en omlijstingen die aan de bovenzijde beëindigd zijn met een schouderboog. De noordelijke as bezit in de openingen twee kruisvensters aangebracht zonder luiken. De zuidelijke as bezit een deuopening die aan weerszijden geflankeerd is door twee enkelvoudige vensters. Tussen deze vensterassen zijn een deurkozijn met zijlichten op een gemetselde borstwering en twee 6-lichts vensters aanwezig. Het deurkozijn is bereikbaar met een betonplaat als overkluizing van de kelderkoekoek. Langs de koekoek en de brugranden is een balustrade aangebracht bestaande uit balusters met twee horizontale regels; het geheel is in rondstaal uitgevoerd.

Centraal onder de westelijke gevel van de begane grond bevindt zich de kelderkoekoek. In de westelijke wand van de koekoek is een gemetselde trap uitgespaard die leidt naar de bodem van deze buitenruimte. Tegenover deze trap bevindt zich een deuopening, waarin een kozijn op een hardstenen dorpel. Deze deuopening is aan weerszijden geflankeerd door een meerlichts venster; in het kozijn zijn vaste en beweegbare enkelruits ramen aangebracht. Op enige afstand aan de noordelijke zijde van het venster bevindt zich onder de betonplaat een tweede deuopening. De laatste opening is geplaatst in de hoek met de noordelijke keerwand van de koekoek. In dit enkelvoudige kozijn is een 2-ruits raam geplaatst.

Afb. 17: Westelijke zijde van het hotel dat door de bomen maar gedeeltelijk zichtbaar is. Het aanwezige hekwerk staat op de rand van de koekoek.

2.2.4 Noordelijke gevel

De noordelijke gevel is in twee gedeelten in te delen: het oostelijke gedeelte dat twee verdiepingen hoog is en een westelijk gedeelte dat één verdieping hoog is. Het oostelijke gedeelte bezit evenals de zuidelijke gevel vijf vensterassen. De trapgevel is geplaatst boven de tweede en derde vensteras gerekend vanaf de oostelijke zijde. In deze topgevel is centraal een smal kruisvenster geplaatst.

Het westelijke gedeelte van deze gevel bezit drie kruisvensters doorlopend in hetzelfde ritme van het oostelijke gedeelte.

2.3 Binnenruimte

Het "Waeghuys" bezit twee niet even grote bouwlagen. Op de tweede bouwlaag is een zolder aanwezig onder het afgeknotte schilddak. Onder de aan de westelijke zijde uitstekende begane grond bevindt zich een kelderruimte; deze ruimte is niet even breed als de er bovenliggende bouwlaag. Aan de zuidelijke zijde is een smalle kelderruimte aanwezig. De ruimtenummers in de tekst verwijzen naar de tekeningen van de bestaande toestand in bijlage II

2.3.1 Kelder

Het onderzochte pand bezit twee kelders. De eerste (-1.08) bevindt zich aan de zuidelijke zijde van het hotel. De smalle rechthoekige ruimte is verdeeld in twee ongelijke delen. De tweede kelder bevindt zich onder de aanbouw en bezit drie ruimten (-1.01, -1.06 en -1.07) van verschillende grootte langs de westelijke muur. Alle vensters in deze ruimten ontvangen hun daglicht via de brede kelderkoekoek. Deze ruimten zijn met elkaar verbonden door een gang (-1.05). In de oostelijke wand van de zuidelijke ruimte (-1.01) zijn drie kleine ruimten uitgespaard (-1.02, -1.03 en -1.04). De ruimten zijn geheel afgewerkt. De vloeren zijn voorzien van een cementdekvloer, de wanden zijn beraapt en de plafonds zijn gestuct op steengaas. In de noordelijke en zuidelijke ruimte (-1.01 en -1.07) zijn twee ronde stalen kolommen aanwezig die een stalen I-balk van 22 cm hoog ondersteunen. In de zuidelijke ruimte is deze balk omkleed met stucwerk op steengaas. Het plafond van de noordelijke ruimte die een tijd als sauna³ zou hebben gefungeerd is bekleed met textiel.

Afb. 18: Noordelijke (links) en zuidelijke (rechts) kelderruimte met ronde stalen kolommen.

De middelste ruimte blijkt de stookruimte te zijn. In de zuidelijke wand van deze ruimte bevindt zich de doorvoer met de aansluiting op het schoorsteenkanaal dat aan de zijde van de zuidelijke ruimte (-1.01) schuin naar boven is versleept over de gang om daarna verticaal via de begane grond tegen de westelijke gevel van de tweede bouwlaag zichtbaar te worden.

De zuidelijke ruimte (-1.01) die gezien de inrichting als hotelkeuken functioneerde bezit een terrazzovloer met aangestort holplint. De wanden onder en boven de werkbladen zijn bekleed met wandtegels; boven de wandtegels is een rij oranje striptegels aangebracht. In de zuidelijke wand van deze ruimte is een boogvormig opening aanwezig met een open steektrap. Deze trap leidt naar de deur die uitkomt in de gang (0.05) op de begane grond.

Van de in de oostelijke wand aanwezige ruimten bezitten de twee voorraadruimten een betegelde vloer (-1.02 en -1.03). De overblijvende ruimte (-1.04) heeft een vierkante plattegrond en is aan de bovenzijde afgedekt met traptreden dat een gedeelte van de bordestrap naar de verdieping blijkt te zijn. Tegen de oostelijke wand zijn rails bevestigd, die het restant zijn van een lift die de bereide maaltijden vanuit de keuken transporteerde naar de eetzaal op de begane grond.

Afb. 19: Zuidelijke wand van de keuken in de kelderruimte met centraal de driedelige voorraadkast. Rechts daarvan de in terrazzo uitgevoerde werkbladen en rechts de boogvormige

³ Informatie J. Kriele, van Norel

2.3.2 Begane grond

De begane grond bezit aan de oostelijke zijde een symmetrische indeling met drie beuken. De middelste beuk met de entreehal (0.01) en de (0.04) aan de westelijke zijde zijn geflankeerd door de caféruimte aan de zuidelijke zijde (0.08 en 0.09) en twee zalen aan de noordelijke zijde (0.15 en 0.16). In de aanbouw bevindt zich aan de noordelijke zijde een derde zaalruimte (0.17 t/m 0.20), toiletruimten (0.06 en 0.07), een gang (0.05) en drie ruimten (0.12 t/m 0.14) die behoren bij het appartement aan de zuidelijke zijde. Tussen de entree van het appartement (0.12) en de caféruimte (0.09) bevindt zich een woonkamer van het appartement.

Afb. 20: 17e-eeuwse personen waartussen stadhouder prins Willem II en koning-stadhouder Willem III

De vloeren op de begane grond zijn bekleed met rode en gesmoorde estrikken in een dambordpatroon. De voegen zijn platvol gestreken met cementmortel. De vloeren boven de kelderruimten en in de zaalruimten (0.15 en 0.16) zijn uitgevoerd in hout. In de laatstgenoemde zalen zijn deze samengesteld uit delen met een werkende breedte van 9 cm. De toiletruimten zijn voorzien van grijsgevolkte d.h.g.-tegels meteen antracietkleurige plinttegels (holplint).

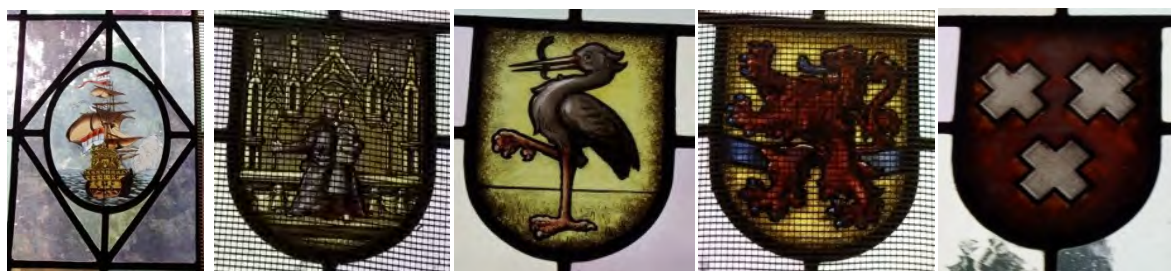
Afb. 21: Twee ruimtes in de noordelijke beuk; links de ruimte aan de oostelijke zijde en rechts de ruimte aan de westelijke zijde

Alle wanden zijn gestuct. Op dit stucwerk is in de entreehal (0.01) en de caféruimte (0.08 en 0.09) een lambrisering geplaatst. De lambrisering in de caféruimte (0.08) blijkt te bestaan uit een raamwerk met gepleisterde wandvlakken. In de toiletruimten (0.06, 0.07 en 0.14a) zijn de wanden gedeeltelijk bekleed met gele tegels met langs de bovenrand een strook oranje geglaazuurde tegels. In de wanden zijn deuropeningen aanwezig met binnendeuren. Dichte deuren bezitten rechthoekige panelen met een schouderboog-beëindiging; glasdeuren bezitten twee borstweringspanelen met een beglaasd 16-ruits paneel met dezelfde beëindiging. In de traphal zijn op de niet beglaasde deuren zijn in kapitalen de functie van de achterliggende ruimte aangegeven.

Afb. 22: Toiletruimten met de kenmerkende betegeling van de wanden.

De entreehal (0.01), de caféruimte (0.08 en 0.09) en de zaalruimten (0.15 en 0.16) zijn voorzien van moeder- en kinderbintenplafonds. De omtimmerde moerbinten liggen zowel haaks op als parallel aan de oostelijke gevel. Tussen de kinderbinten zijn met een profielat plafondplaten aangebracht. Deze kinderbinten blijken de zichtbare gedeelten van de houten vloer van de eerste verdieping. Het plafond in de traphal is geheel bekleed met plafondplaten; onder het plafond uitstekende balken zijn in hetzelfde materiaal omtimmerd.

Afb. 23: Gebrandschilderde glaspanelen in zaalruimte 0.15; links een sloopje, gevolgd door de wapenschilden van Drenthe, 's-Gravenhage, Overijssel en Breda

De entreehal (0.01), de caféruimte (0.08 en 0.09) en de zaalruimten (0.15 en 0.16) zijn voorzien van moeder- en kinderbintenplafonds. De omtimmerde moerbinten liggen zowel haaks op als parallel aan de oostelijke gevel. Tussen de kinderbinten zijn met een profielat plafondplaten aangebracht. Deze kinderbinten blijken de zichtbare gedeelten van de houten vloer van de eerste verdieping. Het plafond in de traphal is geheel bekleed met plafondplaten; onder het plafond uitstekende balken zijn in hetzelfde materiaal omtimmerd. In het appartement is alleen het gestucte plafond van de woonkamer (0.11) met een eenvoudige ruit als midden rozet en een brede plintlijst van belang. Twee meerruits deuren in een kozijn met omlijsting leiden naar de entree (0.12). Alleen in de bijkeuken (0.14) is de zolderbalklaag zichtbaar die aan de onderzijde is geschilderd. De westelijke wand is een dicht geplaatte opening aanwezig. Deze opening is in de er achter gelegen zaal (0.16) ook aanwezig. De neggematen aan weerszijden wijzen op een dubbele muur met een spouw, waarin waarschijnlijk schuifdeuren aanwezig waren. Op deze wijze konden de ruimten op een eenvoudige wijze samen of apart gebruikt worden. Half voor deze opening staat aan de oostelijke zijde van de dubbele muur is een modern aanrechtblok geplaatst.

Afb. 24: Entreehal (0.01) naar het noorden met moeder- en kinderbinten plafond (links) en de schouw met het tegeltableau (rechts).

In de entreehal (0.01), de oostelijke zaal (0.15) en in de woonkamer van het appartement (0.11) zijn stookplaatsen aanwezig. In de entreehal is centraal op de wand tegenover de buitendeur een stookplaats aanwezig in 17e-eeuwse vormen op een zwart-wit betegelde verhoging van de vloer. Op de rijk gesneden schouwlijst die ondersteund wordt door twee eikenhouten gecanneleerde zuilen met Ionische kapitelen is een ingesnoerde schouwboezem aanwezig tot aan het plafond. De achterwand is voorzien van een gaaf tegeltableau dat een cartouche vormt uitgevoerd in rolwerk. Het tegeltableau met tegels van 13,5 x 13,5 cm toont de zaaier die zijn akker bewerkt bij zon en bij regen. De afbeelding wordt omringd door vier teksten: "Ick Ploegh en Saey" (links), "Naer mijn Verstant" (rechts), "De Seghen komt van Hoogerhant" en "AD 1941" (onder). Centraal onderin het tableau is een nis met schouderboog uitgespaard en omlijst met een metalen profiel dat als stookplaats dienst doet.

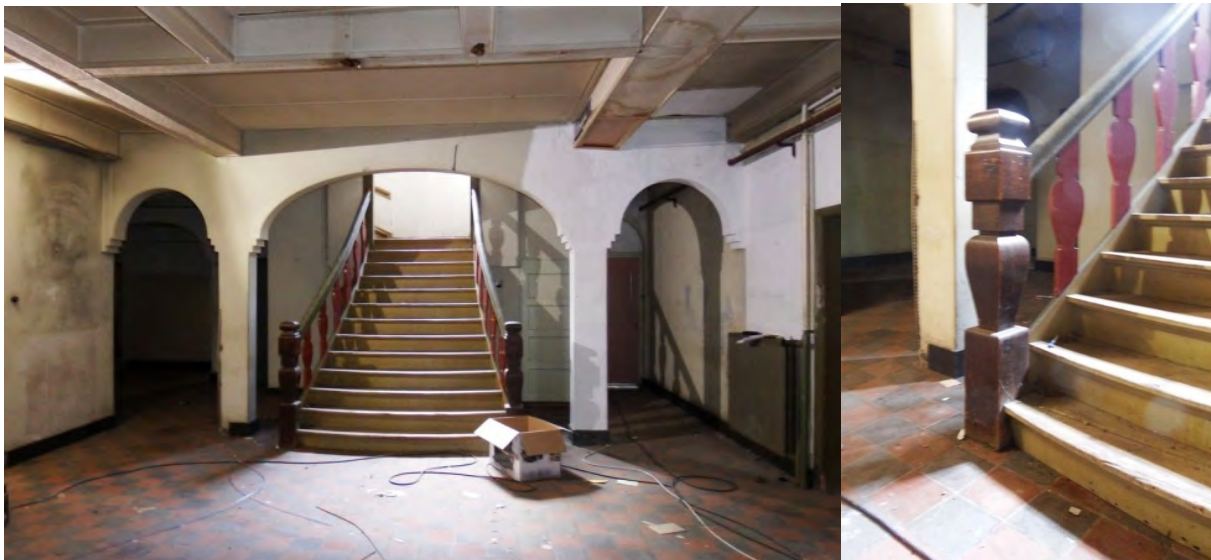
Afb. 25: Wapenschilden in de entreehal (0.01)

In de oostelijke zaal (0.15) is op de zuidelijke wand een gemetselde stookplaats aanwezig met een naar het plafond toelopende schoorsteenmantel. De gemetselde ombouw van de stookplaats is samengesteld uit rode bakstenen in halfsteens verband met een formaat van 15 x 7 x 3 cm dat voorzien is van terug liggend voegwerk op cementbasis. In de woonkamer is centraal op de oostelijke wand een schoorsteenmantel aanwezig die bekleed is met kwartsiet, daterend uit het midden van de 20^e eeuw. Op de mantel is een smal gestuct kanaal geplaatst.

Afb. 26: schoorsteenmantels op de begane grond; links tegen de zuidelijke wand in de oostelijke zaal (0.15) met gemetselde ombouw en rechts bekleed met kwartsiet in de woonkamer (0.11)

De traphal (0.04) is een open ruimte gescheiden door een arcade van drie boogvormige openingen. Aan de westelijke zijde is een bordestrap geplaatst. De steektrap naar het tussenbordes bezit getoogde treden en bomen. De hoofdbalusters met vierkante doorsnede zijn voorzien van in- en uitzwenkende vormen. Op de bomen staan uit delen gevormde balusters, waarop de handlijst is aangebracht. De ruimte onder het bordes is alleen vanaf de zuidelijke zijde toegankelijk. In de ruimte blijkt aan de westelijke zijde een afgeplate opening aanwezig te zijn die gezien de grootte een dubbele deur had. Aan de noordelijke zijde van deze ruimte is de liftschacht aanwezig. De overeenkomstige detaillering van het luik in deze ruimte, in de traphal en in de keuken (-1.01) toegang geeft tot de liftkoker.

Afb. 27: Traphal (0.04) gezien naar het westen met de arcade waarin de bordestrap is geplaatst (links) en een detail van de trap met hoofdbaluster en uit delen gevormde balusters (rechts).

Tussen de entreehal en de traphal bevindt zich een niet toegankelijke ruimte, een open garderobe-nis en een telefooncel tussen twee gangen. De afgeplate zuidelijke gangruimte is in gebruik als bergruimte. De garderobe-nis bezit een rondgaande kapstok met hoedenplank in eikenhout; de kledinghaken zijn van gesmeed ijzer. In het plafond van deze ruimte is een sparing aanwezig, waardoor de onderzijde van het luik in de zoldervloer zichtbaar is. Op deze plaats konden goederen van en naar de zolder worden getransporteerd met behulp van een hijsinrichting.

Afb. 28: Links de traphal (0.04 gezien naar het oosten met de open garderobe en geopende deuren naar de telefooncel en het café. Rechts de gesloten deur van de telefooncel.

De caféruimte in de zuidelijke beuk twee achter elkaar gelegen ruimten (0.08 en 0.09), waarvan de laatste zeer ondiep is. De grote caféruimte is met een moderne tussenwand verdeeld in twee min of meer even grote ruimten. In de westelijke wand met getoogde openingen is een barmeubel geplaatst. Onder deze ondiepe ruimte bevindt zich de eerste kelder (-1.08.).

Afb. 29: Scènes uit de horeca aan de zuidelijke zijde van de caféruimte (0.08)

De zalen (0.15 en 0.16) en die in de aanbouw konden met elkaar worden via openingen die nu zijn afgeplaat. De neggematen aan weerszijden wijzen op een dubbele muur met een spouw, waarin waarschijnlijk schuifdeuren aanwezig waren. In de oostelijke zaal (0.15) is half voor deze opening een modern aanrechtblok geplaatst.

Afb. 30: Vertrekken in de zuidelijke beuk gezien naar het zuiden. De scheidingwand (blauw, foto links) blijkt later te zijn aangebracht: de lambrisering en het moeder- en kinderbintenplafond lopen door. Op de rechter foto geheel rechts de boogvormige doorgangen met barmeubel

In het portaal (0.10) dat de traphal (0.04) met de woonkamer (0.11) in het appartement verbindt is een trap naar de eerste verdieping geplaatst die bestaat uit een steektrap met een tussenbordes, waarop een

trap met onderkwart is geplaatst. De trap is geheel bekleed met linoleum in twee kleuren en voorzien van rubberen anti-slipranden op de trederanden, daterend uit het midden van de 20e eeuw.

Afb. 31: Wapenschilden aan de oostelijke zijde van de caféruimte (0,08)

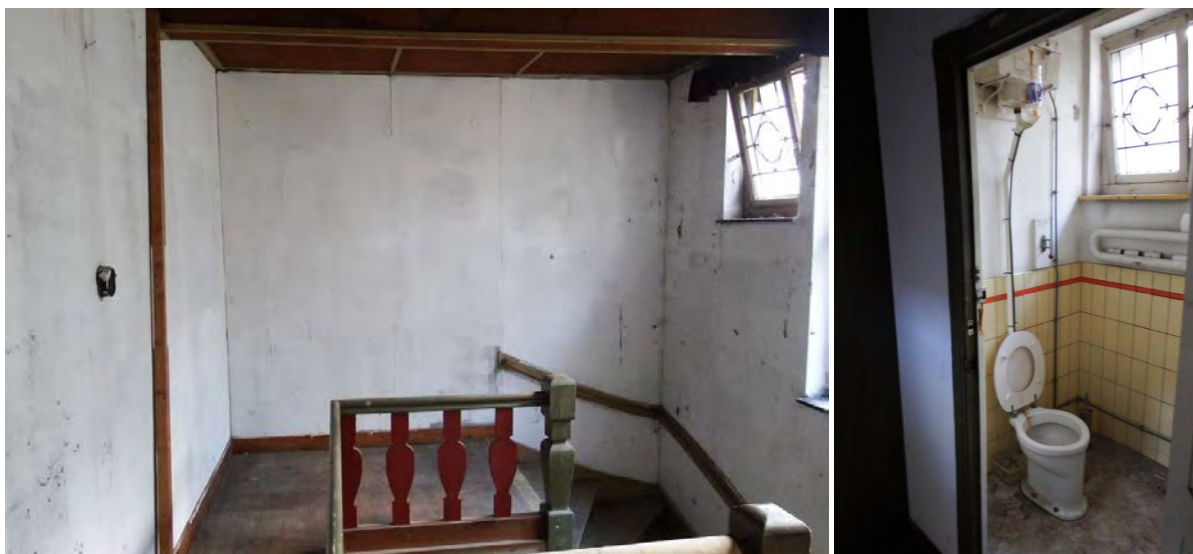
Op de vloer van de keuken (0.13) blijkt een afwerking van linoleumtegels aanwezig te zijn, waarvan de lijmresten die de oorspronkelijke vloertegels donkerder kleuren nog zichtbaar zijn. In de noordelijke wand is een afgeplate deuropening zichtbaar; in de gang (0.05) achter deze ruimte is deze deur nog volledig aanwezig. In de noordwestelijke hoek zijn de restanten aanwezig van een c.v.-installatie. Deze moderne installatie was aangesloten op de in het plafond aanwezige aansluiting van een schoorsteen die op het nokuiteinde van het zadeldak is geplaatst.

Afb. 32: Scènes uit de horeca aan de zuidelijke zijde in de woonkamer (0.11)

2.3.3 Eerste verdieping

De eerste verdieping is bereikbaar via de bordestrap in de traphal (0.04) en de trap in het portaal (0.10). Deze bouwlaag lijkt symmetrisch ingedeeld net als de begane grond. Langs de noordelijke, oostelijke en zuidelijke zijden zijn kamers aanwezig, waarlangs aan de binnenzijde een gang (1.01) is aangebracht. Het noordelijke gedeelte van deze gang loopt langs de lichtschacht. Het zuidelijke gedeelte van de gang bezit aan de binnenzijde ook kamers. Deze kamers ontvangen hun daglicht via de lichtschacht. Tussen de kamers is een smalle ruimte met een rechte steektrap aanwezig die naar de zolder leidt. Langs de westelijke zijde zijn aan weerszijden van de trap kleine ruimten aanwezig die, gezien het wandtegeltwerk in gele en oranje geglazuurde tegels oorspronkelijke sanitaire ruimten zijn (1.02, 1.03, 1.04 en 1.18). De openingen tussen de overloop en de gangen zijn met moderne wanden dicht gezet. De ruimten op deze tweede bouwlaag zijn allen afgewerkt. Op de vloer ligt tapijt, de wanden zijn behangen en het plafond is voorzien van zachtboardplaten. De vensterbanktegels op deze bouwlaag zijn in de kamers geel geglaazuurd; in de gangruimte zijn zij zwart geglaazuurd.

Afb. 33: Overloop waarop de bordestrap aansluit met de dicht gezette zuidelijke wand; in de hoek is een van de kwarten zichtbaar (links) en de inrichting van een toilet met de kenmerkende wandtegels (rechts)

Aan de zuidelijke zijde lijkt de kamerstructuur geheel vrijwel aanwezig; aan de noordelijke zijde zijn vier kamers van de oorspronkelijk vijf kamers tot één grote ruimte samengevoegd. De drie afgesloten deuren in de gang en de getimmerde stroken in het plafond van de ruimte geven de oorspronkelijke indeling aan. Onder deze stroken bevinden zich gemeniede stalen liggers, die waarschijnlijk wel oorspronkelijk zijn en aansluiten op de wandkolommen

Afb. 34: Vergrote kamer naar het oosten aan de noordelijke zijde met de onderbrekingen in het plafond (links), en gang naar het oosten met de ongebruikte deuren (rechts)

De twee kamers aan de oostelijke zijde met een brede doorgang verbonden. In de hoek van de zuidelijke ruimte is een hoekschouw aangebracht van dezelfde bakstenen als in de oostelijke zaalruimte (0.15); het

metselwerk is hier echter geschilderd. In het zuidelijke ganggedeelte is zowel in het plafond als in de vloerafwerking een corresponderende lijn aanwezig die een verdwenen wand aangeven. Deze wand bracht een scheiding aan waardoor het appartement zich over de gehele zuidelijke zijde van de eerste verdieping uitstrekte.

Het daarna verder verkleinde appartement dat via de andere trap bereikbaar is bezit een hekwerk langs het trappgat dat voorzien is van horizontale regels. De uitsparingen in de handlijst en een vloerlijst geven aan dat dit oorspronkelijk verticale spijlen waren. De betegeling en het sanitair van de badkamer (1.17) in het appartement zijn vernieuwd. Vanwege de afwijkende grootte ten opzichte van de ander sanitaire ruimten lijkt deze badkamer bij de vernieuwing te zijn vergroot.

2.3.4 Zolder

De zolder is een vrijwel niet ingedeelde ruimte die onderbroken wordt door de gepleisterde lichtschacht die op deze bouwlaag geen vensters bezit. De zoldertrap wordt aan de bovenzijde afgedekt met een scharnierend luik. Achter de weltrede ligt het tweede vloerluik ten behoeve van de hijsinrichting.

Afb. 35: Geopende vloerluik voor de zoldertrap (links), de hijsinrichting (midden) overzicht zolder aan de noordelijke zijde (rechts)

De kap is geheel samengesteld uit hout. De hellende dakvlakken worden ondersteund door een krans van halfspanten met een tot op de vloer doorlopende makelaar. Het platte dakvlak binnen deze dakschilden is uitgevoerd als balklaag op onderslagen. Uit de sporen van de geschilderde afwerking op het dakbeschot die niet overeenkomt met de huidige balkafstand is af te leiden dat dit beschot gedeeltelijk afkomstig is uit hergebruik. De onderslagen zijn ondersteund door stijlen die zijn geschoord in de dakbalklaag. Uit de aanwezige kralen langs enkele stijlen en de restanten van een geschilderde afwerking is af te leiden dat ook deze elementen zijn hergebruikt. Gezien de profilering dat aan het einde van de 19^e eeuw veel werd toegepast zouden zij zelfs uit het afgebroken hotel "Veluwe" afkomstig kunnen zijn. Dit hotel dat de voorganger is van het onderzochte pand werd in 1887 gebouwd. Gezien de schaarste van hout als bouw materiaal die toenam met het vorderen van de Tweede Wereldoorlog is hergebruik van afbraakmateriaal niet vreemd.

Afb. 36: Hergebruikte geschilderde delen (links) en geschaafde stijl met kraal (rechts).

Langs de oostelijke zijde en in de kapel aan de zuidelijke zijde zijn ruimten afgetimmerd. De wanden en plafonds zijn samengesteld van regelwerk, waarop verticaal geplaatste delen met vellingkant zijn aangebracht. In de ruimten is kastruimte uitgespaard in het hoge knieschot.

Afb. 37: Achter de topgevel aanwezige kamer met ingebouwde kastruimte (links) en linkerkamer met oorspronkelijk glas in lood raam (rechts).

De drie ruimten aan de oostelijke zijde grenzen aan de westelijke zijde tegen de schoorsteen die enigszins verslept aan de rand van het platte dak is geplaatst. De middelste ruimte bevindt zich in het risalerende gedeelte aan de oostelijke zijde. Aan weerszijden daarvan zijn twee kleinere vertrekken aanwezig die hun daglicht ontvangen via een dakkapel.

Afb. 38: Pui naar de afgetimmerde ruimte in de zuidelijke kapel (links) en interieur van deze ruimte naar het zuiden (rechts).

In de zuidelijke kapel is ook een ruimte afgetimmerd. De ruimte is aan de zijde van de zolder voorzien van een pui, bestaand uit een deuropening met daarboven een raamstrook.

3. Architect Joh. Dalmolen

Volgens de gezinskaart van de gemeente Epe was Johannes Dalmolen aannemer van beroep en afkomstig uit Groningen waar hij in 1892 werd geboren. In 1919 trouwde hij met Grietje Bul een Amsterdamse. Na dit huwelijk vertrok hij naar Leeuwarderadeel, waar zijn twee kinderen zijn geboren. In 1929 verhuist het gezin naar Epe naar een woning aan de Heuvellaan.

Dalmolen heeft vrijwel alleen in de gemeente Epe gebouwd. Een oeuvre-lijst van ruim 600 objecten lijkt veel. Doordat de woning uit de woningbouwplannen zoals de bouw van 112 woningen aan de Jan Hamerstraat, Koekoeksweg, Krugerstraat, Teunis van Lohuizenstraat en Mr. A.R.P. Meesstraat in Vaassen per object zijn geregistreerd wordt de lijst flink korter. Uit de lijst blijkt ook dat hij niet alleen werkte; in het begin van de jaren '30 zocht hij al de samenwerking met collegae. De eerste samenwerking is die met A van der Veen; de inschrijving daarvan bevindt zich in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel te Amersfoort. Daarna volgen andere samenwerkingen zoals met P. de Vries en Verschoor. Van de laatste Verschoor is zeker bekend dat hij architect was. Mogelijk werkte Dalmolen als aannemer samen met bepaalde architecten.

Daarnaast bouwde, verbouwde en herbouwde hij diverse objecten, waarvoor hij zelf de vergunningen aanvraagde. Een van die bouwwerken is het hotel "In 't Waeghuys" dat hij zelf tekende. In dit ontwerp komt de voorliefde voor de 17^e eeuw boven. Mogelijk is het ontwerp beïnvloed door de Amsterdamse bouwkunst uit de stad van zijn echtgenote. In Epe zelf is er alleen het voorbeeld van de Eper Gemeentewoning aan de Stationsstraat.

4. Literatuurlijst

Boeken

Horsten, Frits H.: *Doorgaande wegen in Nederland, 16^e tot 19^e eeuw, een historische wegenatlas*; Amsterdam 2005

Jong, Harro de; *Groot Apeldoorns kookboek*, Wageningen 2011

Kouwenhoven, G.: *Kadastrale Atlas van Gelderland, Tekst en kadastrale gegevens van Epe en Oene*; Velp 1997

Leden van de historische vereniging Ampt Epe; *Honderd jaar Epe. Grepen uit de geschiedenis van de gemeente Epe van 1878 tot 1978*; Epe 1978

Red.: *Op 't Veluws Hessenspoor, transportaderen uit het verleden*, Ede 2012

Scholten, Rick; *Geschiedenis van het Apeldoorns Kanaal, verleden, heden en toekomst van een koninklijke waterweg*; Epe 2017

Internet

Architect Johannes Dalmolen [Link](#)

Nederland tijdens de ijstijden [Link](#)

Epe van toen [Link](#)

Ansichtkaartenverzameling op straatnaam "Lohuizerbrink", Epe [Link](#)

Heiligennet, Antonius-Abt [Link](#)

Anthoniegilde, Epe [Link](#)

Tijdlijn van Epe [Link](#)

Stichting Apeldoorns Kanaal [Link](#)

Online plakboek van Martijn van Vulpen over het Nederlandse Spoorwegennet [Link](#)

Stichting Apeldoorns Kanaal [Link](#)

Website SERC [Link](#)

Bonami Spelcomputer Museum [Link](#)

Archieven

Streekarchief Epe Hattem Heerde; bouwdossiers gemeente Epe, Inventarisnummer 3272, volgnummers aanvragen 1926/146A, 1940/98, 1941/40, 1941/158 en 1949/208.

5. BIJLAGEN.

Bijlage I:	Monumentomschrijving gemeente Epe
Bijlage II:	plattegrondtekeningen bestaande toestand
Bijlage III:	bouwaanvraagtekeningen inventarisnummer 3272 volgnummer 1940/98
Bijlage IV	bouwaanvraagtekeningen inventarisnummer 3272 volgnummer 1941/158

BIJLAGE I: MONUMENTOMSCHRIJVING GEMEENTE EPE

REDENGEVENDE BESCHRIJVING 'In 't Waeghuys'

gemeente	: Epe
postcode + plaats	: Epe
straat + huisnr.	: Sint Antonieweg 20
naam object	: In 't Waeghuys
bescherming	: gemeentelijk monument
eigenaar/gebruiker(s)	: zie vervolgblad
kadastrale gegevens	: zie vervolgblad
oorspr. functie	: hotel / herberg
huidige functie	: bewoning / opslag / deels leegstaand
bouwjaar	: 1941
architect	: Joh. Dalmolen (Epe)
bouwstijl/type	: Traditionalisme, in neorenaissance trant
naam beschrijver	: mevr. drs B.H.H.M. Giesen-Geurts
datum foto's	: 10 juni 2010
datum beschrijving	: 25-29 juni 2010
bronnen	: www.ambt-epe.nl (website historische vereniging) www.lohuizerbrink-epe (link via website hist. ver.) www.epe.nl (website gemeente Epe) www.bonami-spelcomputer-museum.nl

2014-21419

Historie en ligging

De voormalige herberg In 't Waeghuys ligt in een lommerrijke omgeving op loopafstand van het dorpscentrum van Epe. Het pand ligt in een flauwe bocht aan de westzijde van de weg, niet ver van de kruising van de Sint Antonieweg met de Stationsstraat / Oenerweg. Het wordt door een ondiepe voortuin van de straat gescheiden. Op het perceel staat een groot aantal oude bomen die, getuige oude ansichtkaarten, van voor de bouwtijd dateren. De achtertuin grenst aan de Ds. Prinsweg, waar zich de voormalige dienstingang bevindt.

In 1887 werd Epe ontsloten door de aanleg van een spoorlijn Apeldoorn-Zwolle. De lijn liep juist ten oosten van de dorpskern. De aanleg van de spoorlijn had positieve gevolgen voor handel en industrie. De nu nog aanwezige exportslachterijen werden destijds opgericht. Daarnaast ontstond er een bloeiende toeristenindustrie. In 1887, hetzelfde jaar als de aanleg van de spoorlijn, verrees recht tegenover het station hotel-pension De Veluwe. Het hotel werd bekend van ondermeer klompenbeurzen. Ook waren er kegelbanen, waar de diverse kegelclubs uit Epe veel gebruik van maakten. Hotel De Veluwe met bijbehorende grond werd in 1940 opgekocht door J.J. Gude uit Epe. In 1941 werd in diens opdracht door aannemer H. Berkhoff uit Oene de herberg In 't Waeghuys gebouwd, naar ontwerp van architect Joh. Dalmolen uit Epe. De naam In 't Waeghuys was afkomstig van een waag voor varkens, die op deze plek heeft gestaan. Dit ten behoeve van de slachterijen,

waarvan er zich nog steeds één aan de overzijde van de Sint Antoniestraat bevindt.

Tot circa 1947 liep de herberg In 't Waeghuys vrij goed. De terugloop en latere opheffing van het personenvervoer op de spoorlijn had echter een forse terugloop van het aantal gasten tot gevolg. Het pand werd in 1949 verkocht aan de Delftse Gist- en Spiritusfabriek, het latere Gist-Brocades N.V. en diende als vakantieverblijf voor haar personeel. In 1955 volgde een veiling, waarbij het pand werd opgekocht door confectiebedrijf Slebos uit Elburg. Het nog deels leesbare opschrift op de luifel herinnert aan deze periode. Sinds 1978 is het pand in handen van een bouwbedrijf. Het staat grotendeels leeg in

Beschrijving herberg

Herberg In 't Waeghuys is gebouwd in 1941, in oorlogstijd. De bouwstijl is Traditionalistisch, ook wel bekend als Delftse School. Deze stroming ontstond in de jaren twintig van de twintigste eeuw en is vernoemd naar de Delftse hoogleraar Granpré Molière. De traditionalistische bouwstijl sluit aan op ambachtelijke bouwtradities en verwijst qua vormtaal naar het verleden. Er werd aansluiting gezocht naar plaatselijke tradities. Voor woonhuizen was een eenvoudige 'plattelandstijl' populair. Voor representatieve panden werd vaak gebruik gemaakt van de vormtaal van de zeventiende 'Gouden' eeuw of achttiende eeuw. De traditionalistische architecten hadden de overhand in de Wederopbouw ten tijde (vóór de door de bezetter ingestelde bouwstop) en de periode direct na de oorlog. Door toepassing van traditionele, plaatselijke materialen en vormen hoopte men na de zware oorlogservaringen het gevoel van veiligheid en een eigen identiteit ter herstellen. De bouwstijl van herberg In 't Waeghuys in Epe is bij uitstek Traditionalistisch, met gebruikmaking van de vormtaal van de Hollandse renaissance (eind zestiende – medio zeventiende eeuw) of de negentiende eeuwse neorenaissance. Het gebouw doet in eerste instantie denken aan representatief gebouw, met name een raadhuis.

De voormalige Herberg In 't Waeghuys is een zeer fors, hoog bakstenen volume, met rechthoekige plattegrond en een middenrisaliet in de voorgevel. Kenmerkend voor het pand zijn de drie trapgevels in de voor- en beide zijgevels. Het pand is twee bouwlagen hoog, gemetseld in kruisverband en voorzien van een hoog, afgeknot schilddak van forse afmetingen. Het dak is deels plat, de schilden zijn gedekt met gesmoorde opnieuw verbeterde Hollandse pannen. Ter plaatse van de trapgevels zijn er steekkappen in het schilddak aangebracht. Iets noordelijk van het midden bevindt zich een forse lichtkoker in het dak, die de hal en gangen op de verdieping van daglicht voorziet. Aan de achterzijde (noordwestzijde) van het pand bevindt zich een lagere bouwdeel onder plat dak, voorzien van een souterrain. Ernaast (zuidwestzijde) staat een klein rechthoekig bouwvolume onder schilddak. Door de dakkapel met hooiluik doet dit typologisch denken aan een koetshuis,

maar naar alle waarschijnlijkheid is de oorspronkelijke functie een dienstwoning van eigenaar of beheerder.

Zowel de voor- als zijgevels zijn volledig symmetrisch ingedeeld. Centraal in de voorgevel bevindt zich de monumentale, overluidende hoofdentree. Deze bestaat uit een dubbele paneeldeur met zwaar siersmeedwerk beslag en onder-bovendeuren ('paardendeuren'). Het pand heeft rondom een groot aantal kruisvensters met onderluiken in zandlopermotief. De bovenramen zijn voorzien van glas-in-lood, op de begane grond zijn daarin de (provincie-gemeente –en/of stads)wapens uit heel Nederland aangebracht. De dorpels, aanzet- en sluitstenen van de vensters zijn van beton. Het oorspronkelijke toegangspad tot de hoofdentree, ondermeer belegd met kleine zwerfkeien, resteert nog grotendeels.

Interieur

Het interieur is nog volledig intact. Niet alle ruimten konden worden bezocht maar een bezoek aan hal, het trappenhuis en een deel van de eerste verdieping gaven een goede indruk van het pand. Bij binnenkomst door de hoofdingang is er een Oudhollandse voorhal. Er is een van panelen vierkante voorziene houten lambrisering, een rood en zwart geblokte tegelvloer en paneeldeuren met roedenraampjes. Recht tegenover de ingang bevindt zich een monumentale haardpartij, voorzien van een schouw met houtsnijwerk en een fraai betegelde achterwand. Het tegeltableau lijkt zeventiende eeuws, maar het opschrift en de datering maken duidelijk dat het in 1941 is gemaakt. De tegels langs de randen van het tableau zijn voorzien van rolwerk, centraal staat een afbeelding van 'de zaaier' (een man in oudhollandse boerendracht) tegen de achtergrond van een dorp met een wolkenlucht en een zon. De zon is voorzien van een gezichtje. Rondom de voorstelling staat in zwierige letters in oud Hollandse spelling: 'Ick Ploegh en Saeij Naer mijn Verstant De Seeghen komt van Hoogherhant A.D. 1941'.

Vlak voor de haard liggen geen zwart-rode maar zwart-witte tegels. De deuren ter weerszijden van de haard leiden naar de centrale hal waar een monumentale trappartij, als in een raadhuis of landhuis, naar boven leidt. De doorgangen naar de ruimten naast en achter de trap zijn voorzien van rondbogen.

Boven is een relatief kleine overloop die leidt naar verschillende ruimten, waarvan er slechts één kon worden bezocht. Het betrof een grote ruimte, vermoedelijk een slaapzaal, met ernaast (waarschijnlijk) de voormalige wasruimte. Vanaf de overloop is er zicht op binnenzijde van de lichtkoker. Bij het bezoek ter plaatse kon de zolder niet worden bezocht.

De uitbouwen aan de achterzijde bevatten ondermeer toiletruimten en een uitgang naar het achterterrein. De uitbouw onder plat dak, waaronder zich

een souterrrein bevindt, is vermoedelijk de oorspronkelijke eet- of recreatiezaal.

Reden van plaatsing

Architectuurhistorische waarden:

De herberg In 't Waeghuys is tot stand gekomen voordat er door de Duitse bezetter een bouwstop werd afgekondigd. De keuze voor een Traditionalistisch ontwerp past in de geest van de tijd. De neorenaissance refereert aan de bloeitijd van de Nederland, de zeventiende eeuw en de gemoedelijkheid van de oude Hollandse binnensteden. De stijl is tot in de details van exterieur en interieur doorgevoerd. Opvallend is de keuze voor het oud-hollands taalgebruik- en spelling, in zowel de typering als 'herberg' (in plaats van het inmiddels gebruikelijk hotel of pension), de naamgeving van de herberg en de spreuk in de open haard. Het pand betreft een duidelijke exponent van vroege Wederopbouwarchitectuur. De Wederopbouwperiode 1940-1965 staat binnen de landelijke monumentenzorg sterk in de belangstelling.

Typologisch is het een bijzonderheid dat er sprake is van een herberg / hotel, dat als grootschalig onderkomen in 1941 voor dit doel is gebouwd. Het pand gaat qua omvang het traditionele dorps-hotel-pension ruim te boven. Het is daarmee een bijzondere afspiegeling van de toeristenindustrie, die vanaf de laatste decennia van de negentiende eeuw tot op heden van groot belang voor is voor de economie en het dorpsleven in Epe. De vormgeving, die refereert aan een raadhuis, werkt in eerste instantie vervreemdend, maar maakt het pand bij nadere beschouwing zeer interessant.

Gaafheid / herkenbaarheid

Zowel in hoofdvorm, gevelindeling als detaillering is de herberg pand vrijwel volledig gaaf bewaard en zo goed als identiek aan de situatie van de bouw in 1941. De bouwtechnische staat van het pand is op het eerste gezicht vrij slecht, maar zou nader moeten worden onderzocht om daadwerkelijke schades in beeld te brengen.

De herkenbaarheid als herberg is vooral af te lezen aan de grote omvang van het pand met de vele kamers, die een functie als gastenverblijf kunnen doen vermoeden. De typologie lijkt in eerste instantie op die van een traditioneel raadhuis. Bij nadere beschouwing laten de ramen met de verschillende gemeentewapens, de hal met de huiselijke haardpartij, lambriseringen en tegels en de daarachter gelegen centrale hal met monumentale trappartij zien dat het gebouw bedoeld was als een plek waar gasten uit verschillende delen van het Nederland zich thuis moesten kunnen voelen. Dat was zeker in oorlogstijd van belang.

Zeldzaamheid

Het is bijzonder dat, zonder enige voorkennis van de geschiedenis, de functie van herberg In 't Waeghuys niet meteen herkenbaar is. Hotels en pensions vormen voor Epe een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van het toerisme, dat tot op heden een economische (en sociale) factor van belang vormt. Tot nu toe is er echter nog geen enkel hotel of pension als gemeentelijk of rijksmonument beschermd. Herberg In 't Waegghuis is het enige pand dat nog een directe relatie heeft gehad met de spoorlijn en het station Epe, die als de belangrijkste startpunt voor de toeristenindustrie In Epe mogen worden beschouwd.

Wat herberg In 't Waeghuys daarnaast bijzonder en zeldzaam maakt is de grootschaligheid van het gebouw, de bouw in oorlogstijd en de Traditionalistische bouwstijl in neorenaissancetrant. Deze stijl is niet alleen aan de buitenzijde maar ook in het interieur zeer consequent en met grote zorg doorgevoerd. Waarschijnlijk is het pand ook voor de grotere regio tot mogelijk provinciaal niveau uniek. Daarnaast zou echter nader onderzoek moeten worden gedaan.

Stedenbouwkundige waarden:

De lommerrijke ligging is kenmerkend voor de gehele kern van Epe. Ook de Sint Antonieweg maakt daarop geen uitzondering. Wat de stedenbouwkundige situatie ter plaatse bijzonder maakt is het feit dat de herberg In 't Waeghuys aan de voormalige spoorlijn, recht tegenover het eveneens verdwenen station was gelegen, op de plek van een oudere voorganger met dezelfde functie. De herberg is een overblijfsel van een belangrijke stedenbouwkundige ontwikkeling voor de groei van Epe. Na de komst van het spoor kwamen zowel handel en industrie als toerisme tot grote bloei. Zonder kennis van de oorspronkelijke situatie zou herberg In 't Waeghuys in zijn huidige context niet 'leesbaar' zijn: waarom zou immers de representatieve voorgevel van dit kolossale pand met de rug naar de dorpskern zijn gelegen? Met de wetenschap dat het pand recht tegenover het station lag, wordt dit volkomen duidelijk: daar kwamen de gasten vandaan. De keuze van de wapens in het glas-in-lood van de vensters, afkomstig uit het hele land maakt duidelijk dat het pand op verre gasten rekende. De dienstingang voor personeel en leveranciers was gelegen aan de achterzijde, tegen het dorpscentrum. Door het sluiten van de spoorlijn is de functie als herberg komen te vervallen. De voorkant van het pand is in stedenbouwkundig opzicht in een achterkant veranderd.

Algemeen historische waarden:

Met de komst van het spoor bloeide handel en toerisme in Epe en kwamen hotels en pensions voor zakenlieden en toeristen tot stand. Ook het

plaatselijke sociale leven van Epe speelde zich zeer sterk af in herbergen en hotels. Epe kende reeds voor de oorlog een eigen bioscoop, wat voor een kleine plaats in de provincie als zeer vooruitstrevend mag worden beschouwd. Het belang van de herbergen en hotels blijkt ook uit het feit dat tot 1971 de raadsvergaderingen gehouden in de diverse zalen in de gemeente. Herberg In 't Waeghuys maakt deel uit van deze traditie. Naast de functie als grootschalig hotel-pension is de functie als vakantiehuis voor personeel van de landelijk bekende Gist- en Spiritusfabriek in Delft een interessant gegeven.

De bouw van de herberg gedurende oorlogstijd is een intrigerend onderdeel van de bouw- en gebruiksgeschiedenis, waar meer onderzoek naar zou kunnen worden gedaan. In zowel architectuur- als cultuurhistorisch opzicht zou het interessant zijn om meer te weten over de beweegredenen voor de keuze van bouwstijl, detaillering, wapens, haardspreuk en oud-hollands taalgebruik. De afbeelding op de haard is iconografisch zeer bekend en duidelijk het Bijbelse beeld van Jezus als 'de zaaier'. De spreuk 'Ick Ploegh en Saeij Naer mijn Verstant De Seeeghen komt van Hoogherhant A.D. 1941' doet een Godvruchtige opdrachtgever vermoeden. Wellicht is er ook sprake van een verwijzing naar de bezetting.

Tenslotte is het interessant dat, volgens de geraadpleegde websites, in de jaren zestig van de twintigste eeuw serieus is gekeken of de herberg wellicht als raadhuis in gebruik kon worden genomen. Eerder werd geconstateerd dat het pand qua typologie daarmee verwant is.

Conclusie

De hierboven genoemde architectuurhistorische, stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden leiden tot de conclusie dat de herberg In 't Waeghuys, Sint Antonieweg 20 te Epe, zonder enig voorbehoud voldoet aan de criteria voor plaatsing op de lijst van gemeentelijke monumenten van Epe. Het pand neemt een bijzonder plek in de geschiedenis van de toeristenindustrie van Epe. Bovendien is het een zeer gaaf voorbeeld van een tot in de details doorgevoerd traditionalistisch ontwerp in neorenaissancetrant uit de vroege Wederopbouwperiode, waarbij verwijzing naar Oudhollandse sfeer legio zijn. Ook typologisch en stedenbouwkundig is het een pand met de nodige bijzonderheden.

Voorgevel aan de Sint Antonieweg

Trapgevel van het middenrisaliet met symmetrische indeling en pinakel.

Haardpartij in voorhal bij binnenkomst recht tegenover de hoofdentree.

Lambrisering en glas-in-lood in voorhal

Monumentale trap en tegelvloer in de grote hal.

Beëindiging trap op overloop.

Lichtkoker op eerste verdieping; in tegenstelling tot de buitengevels is een halfsteens metselverband toegepast.

Linker zijgevel (zuidgevel), de trapgevel is geheel met klimop begroeid.

Voorgevel, aanzet van het middenrisaliet met zicht op dakoverstek en detaillering kruisvensters.

Hoofdentree met stoep en zwerfkeien.

Gedeelte van voorgevel met kruisvenster en deel van luifel.

Achtergevel aan Ds. Prinsweg met vermoedelijke dienstwoning rechts en (eet- of recreatie)zaal onder plat dak links.

Achtergevel aan Ds. Prinsweg met vermoedelijke dienstingang (boven) en souterrain (beneden)

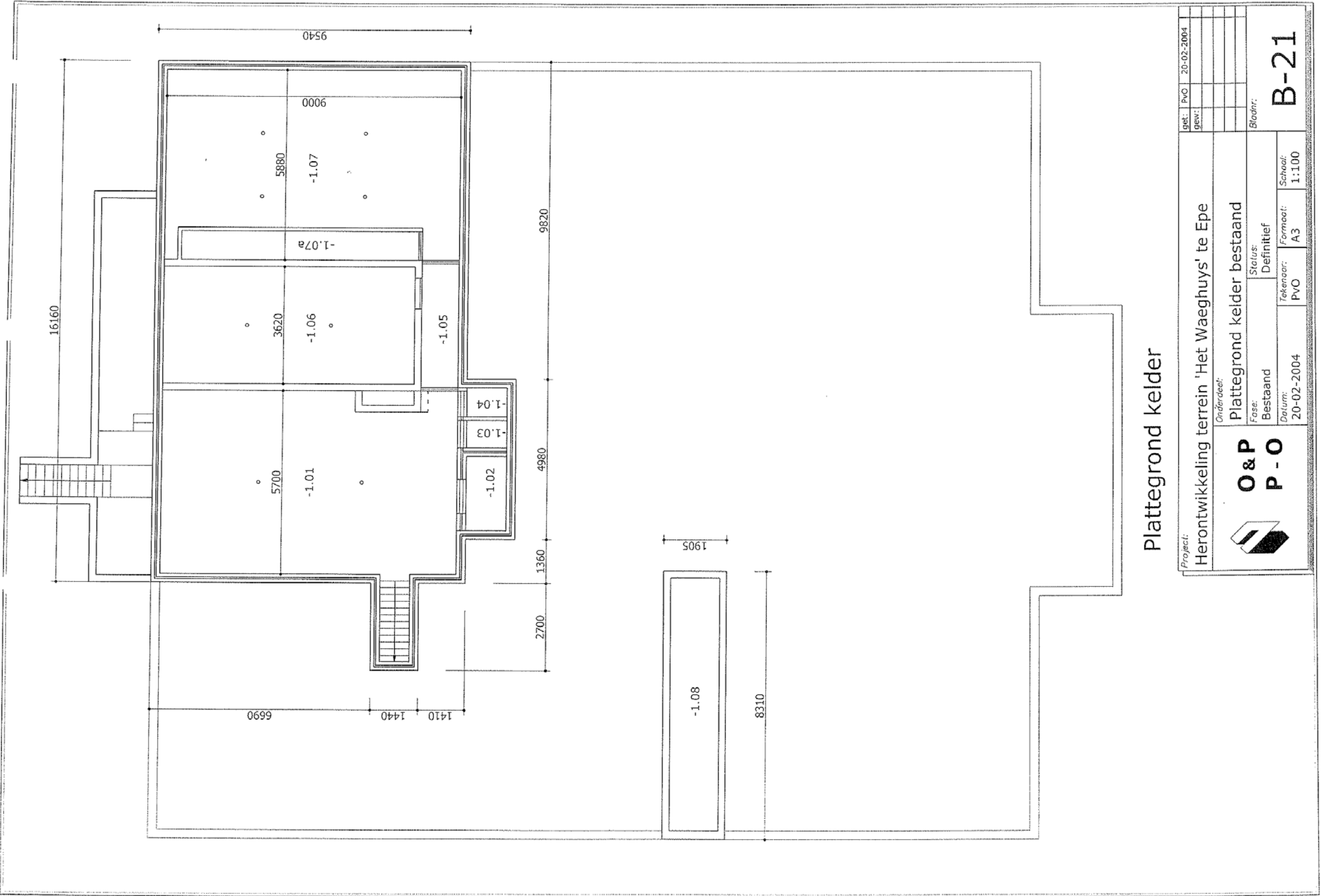
Sint Antonieweg, ter hoogte van de voorgevel van herberg In 't Waeghuys, richting het noorden. Rechts liep in het verleden de spoorlijn.

Het achterterrein van herberg In 't Waeghuys aan de Ds. Prinsweg richting het zuiden

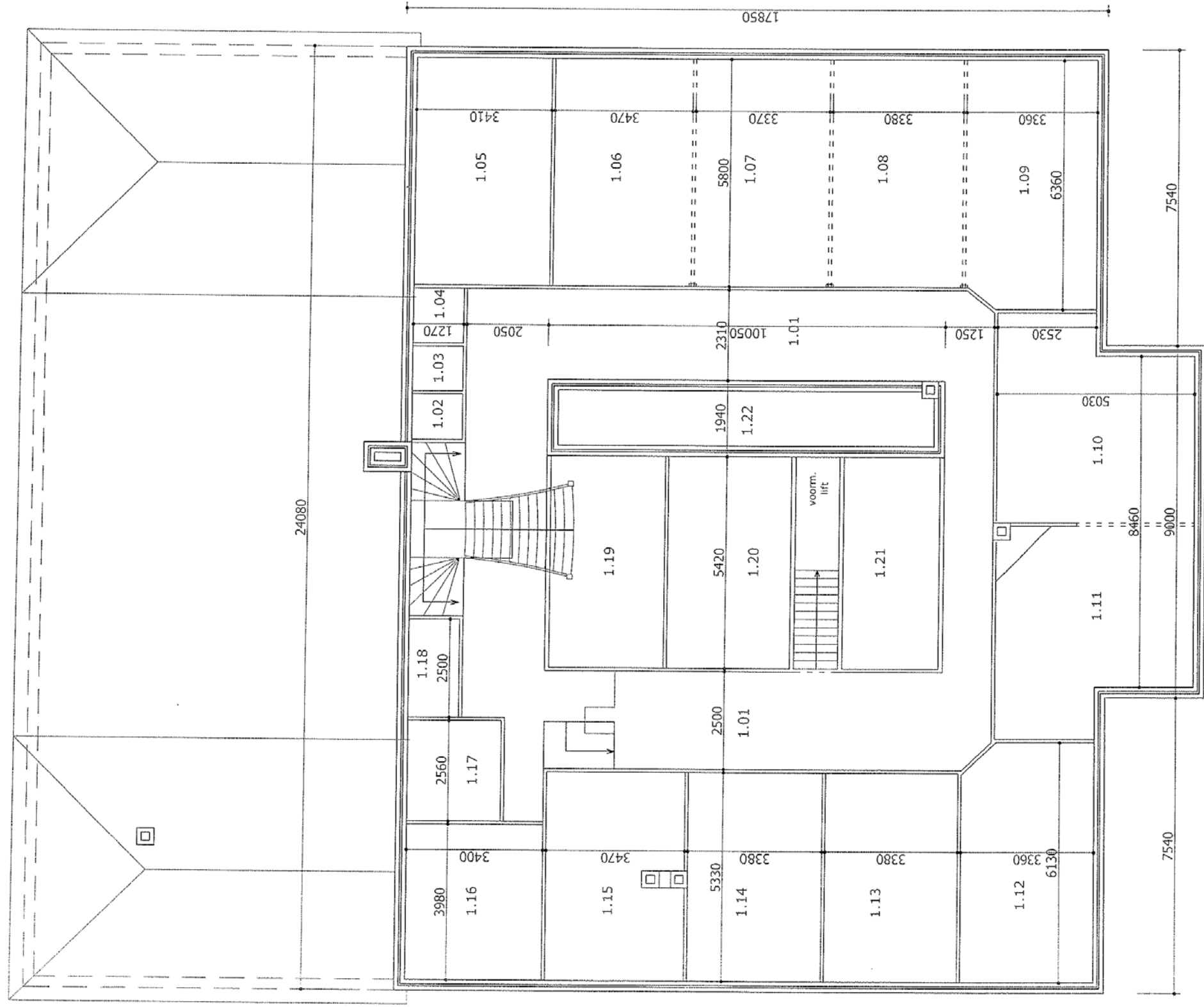
Oude ansicht station Epe.

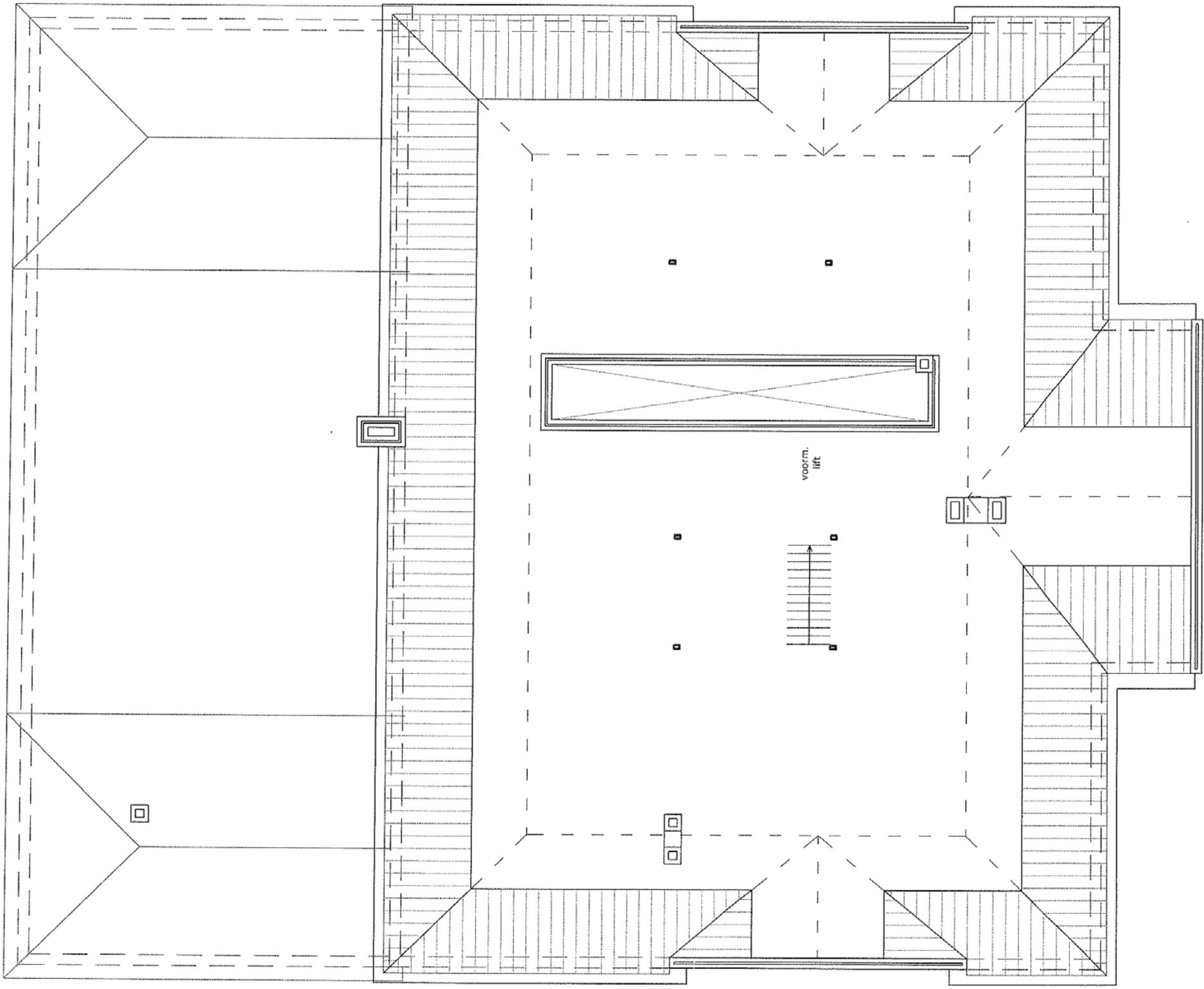
Plattegrond
begane-grond

 O & P P - O	Project:			Herontwikkeling terrein 'Het Waeghuys' te Epe			get:	PvO	20-02-2004	
							gew:			
			Onderdeel:							
			Plattegrond begane-grond bestaand							
			Fase:			Status:			Bladnr:	
			Bestaand			Definitief				
			Datum:			Tekenaar:				B-22
			20-02-2004			PvO A3				
						Schaal:				
						1:100				

Plattegrond 1e verdieping

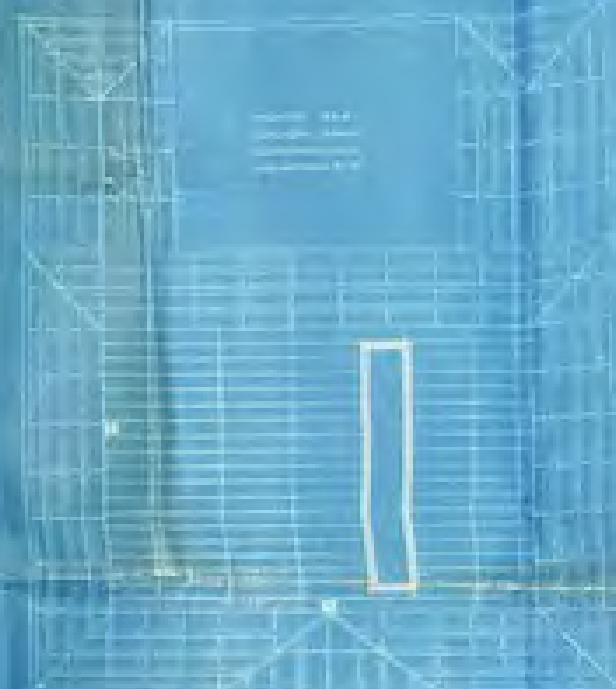
Project: Herontwikkeling terrein 'Het Waeghuys' te Epe	Onderdeel: Plattegrond 1e verdieping bestaand				get:	PvO	20-02-2004
					gew:		
				Bladnr: B-23			
O & P P - O		Fase: Bestaand		Status: Definitief			
Datum: 20-02-2004		Tekenaar: PvO		Formaat: A3		Schaal: 1:100	

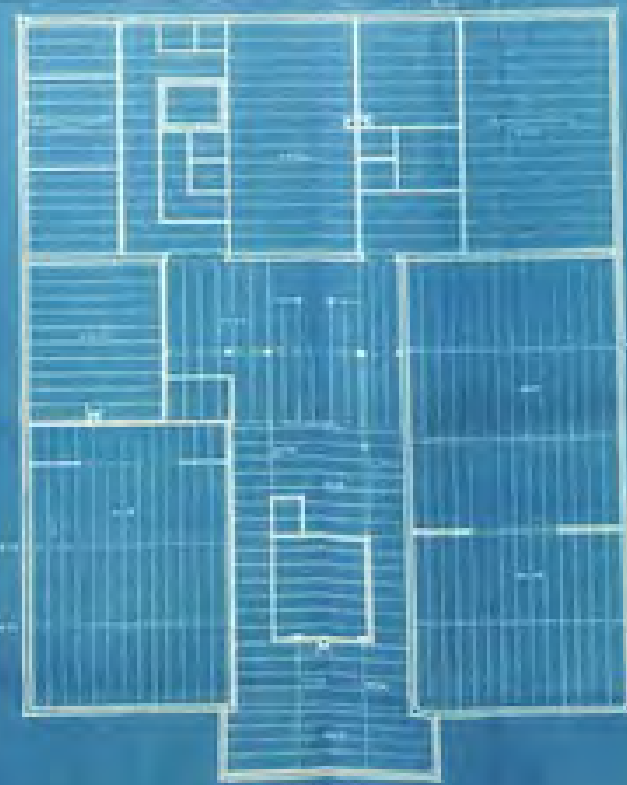
Plattegrond 2e
verdieping

Project: Herontwikkeling terrein 'Het Waeghuys' te Epe				get: PVO	20-02-2004
				gew:	
Onderdeel:					
Plattegrond 2e verdieping bestaand					
O & P P - O		Fase:	Status:		
		Bestaand	Definitief		
		Datum:	Tekenaar:	Formaat:	Schaal:
		20-02-2004	PVO	A3	1:100
B-24					

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 278: 1039-1044.

Colofon

Opdrachtgever	Van Norel Holding BV Brinkgreverweg 32 8161 NW Epe Tel. 0578 - 615311	
Objectgegevens		
Object	- Sint Antonieweg 20 8161CG Epe Tel. -	
Kadastraal	Gemeente	Epe en Oene
	Sectie	U
	Nummer(s)	7466
Status object	Gemeentelijk monument	
Monumentnummer	-	

© Copyright mei 2019

Niets van dit rapport mag gekopieerd of overgenomen worden zonder schriftelijke toestemming van Adviesbureau Ormel.

Adviesbureau Ormel, Cultuurhistorie & Bouwtechniek
Ing. J.W. Ormel
Pallietergaarde 322
7329 HD Apeldoorn
Tel. 06-25522255